

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Minna Hjelt-Seppälä

LASTENSUOJELUN LYHYTAIKAINEN PERHEHOITO –
KOTITARULA-MALLIN KEHITTÄMINEN

Opinnäytetyö 2014

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

HJELT–SEPPÄLÄ, MINNA

Lastensuojelun lyhytaikainen perhehoito -
Kotitarula-mallin kehittäminen

Opinnäytetyö

44 sivua + 4 liitesivua

Työn ohjaaja

Lehtori Ari Vesanen

Toimeksiantaja

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden
piiri

Maaliskuu 2014

Avainsanat

lastensuojelu, lyhytaikainen perhehoito, kehittäminen,
työhyvinvointi, tiimityö, lapsen havainnointi

Opinnäytetyön aiheena oli lastensuojelun lyhytaikainen perhehoito. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lyhytaikaisen perhehoidon työn haasteet ja tutkia, miten lyhytaikaisen perhehoidon tiimi voisi vastata näihin haasteisiin yhteistyössä perhehoitajien kanssa. Tavoitteena oli luoda toimintamalli lyhytaikaisen perhehoidon tiimin työvälineeksi. Toimintamallin avulla voitiin myös tukea perhehoitajia heidän työnsä laadukkaassa toteuttamisessa ja työssäjaksamisessa.

Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusotteella kehittämistutkimuksen menetelmällä. Toimintamallin luomisen tueksi tehtiin teemahaastattelut perhehoitajille.

Opinnäytetyössä käsiteltiin teorian pohjalta perhehoitoon sijoitetun lapsen erityistarpeita, lapsen havainnointia ja työhyvinvointia. Lisäksi käsiteltiin työprosessien kehittämistä ja tiimityötä työskentelyn välineinä.

Tutkimustulosten pohjalta tehtiin työskentelyn toimintamalli, joka otettiin käyttöön syksyllä 2013. Toimintamalli koettiin tarpeelliseksi Kotitarulan lyhytaikaisen perhehoidon tiimissä. Perhehoitajat ja yhteistyötahot antoivat hyvää palautetta yhteistyön sujuvuudesta ja luotettavuudesta. Kehittämistutkimusta jatketaan arvioimalla ja kehittämällä toimintamallia edelleen.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

HJELT-SEPPÄLÄ, MINNA

Short-term family care in child welfare – development of Kotitarula-model

Master's Thesis

44 pages + 4 pages of appendices

Supervisor

Ari Vesanen, lecturer

Commissioned by

South-Carelia Social- and health district

March 2014

Keywords

child welfare, short-term family care, development, well-being at work, teamwork, observation of the child

This thesis was about short-term family care in child welfare. The purpose of the study was to investigate the challenges in short-term family care and to explore how the short-term care team can respond to these challenges in collaboration with family caregivers. The purpose of the study was to create an operational model for short-term care team as a tool that could also be used to support family caregivers in their high-quality of work and their well-being at work.

The study was carried out by qualitative research method and approached by research for development. To create the operational model the interviews of family caregivers were considered necessary.

The theory base for this thesis concerned the special needs of the child in family care, child observation and well-being at work. It also deals with the development of work processes and teamwork.

The operational model was made on the basis of the results of the research, which was introduced in the fall of 2013. The model was considered necessary by Kotitarula short-term care team. Family caregivers and partners gave good feedback on the cooperation and reliability. Development for research will be explored by evaluating and developing the operational model further.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	LYHYTAIKAINEN PERHEHOITO ETELÄ-KARJALAN SOSIAALI - JA TERVEYSPIIRIN ALUEELLA	7
3	LAPSEN ERITYISTARPEET PERHEHOIDOSSA	12
	3.1 Haavoittunut lapsi – kiintymyssuhde ja trauma	12
	3.2 Haavoittuneen lapsen auttaminen	14
	3.3 PACE-asenne auttamisen välineenä	16
4	TYÖHYVINVOINTI PERHEHOIDOSSA	17
	4.1 Yleiset työhyvinvoinnin tekijät ja perhehoito	18
	4.2 Lastensuojelutyön erityisluonne	20
	4.3 Työskentelyprosessien toimivuuden ja kehittämisen merkitys	21
	4.4 Tiimityö	23
5	LYHYTAIKAISEN PERHEHOIDON HAVAINNOINTITEHTÄVÄ	25
	5.1 Havainnointitehtävä	25
	5.2 Lapsen havainnointi	27
6	TUTKIMUSKOHTTEEN KUVAUS	28
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
8	TUTKIMUKSEN MENETELMÄ JA LÄHESTYMISTAPA	29
9	AINEISTON KERUU JA ANALYYSI	31
10	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	33
11	TUTKIMUKSEN TULOKSET JA TOIMINTAMALLIN TYÖSTÄMINEN	35

11.1 Sijoitukseen tulotilanne ja sijoituksen alkuvaihe	35
11.2 Sijoitusvaihe	36
11.3 Sijoituksen loppuvaihe	37
11.4 Toimintamallin työstäminen	38
11.5 Toimintamallin toimivuuden arviointi	38
12 POHDINTA	39
LÄHTEET	42
LIITTEET	
Liite 1. Lastensuojelun lyhytaikaisen perhehoidon prosessi	
Liite 2. Havainnointitietoja lyhytaikaiseen perhehoitoon sijoitetusta lapsesta	
Liite 3. Lyhytaikaisten perhehoitajien haastattelurunko	
Liite4. Lyhytaikaisen perhehoidon työskentelyprosessi Kotitarulassa	

1 JOHDANTO

2000-luvun Suomessa osa lapsista voi hyvin ja elää parempaa lapsuutta kuin koskaan aikaisemmin. Samalla pienehkö, mutta laajeneva joukko lapsista ei voi hyvin ja kärsii vaikeutuvista ongelmista, jotka kasautuvat. (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2012, 22.)

Viimeksi kuluneiden viidentoista vuoden aikana lapsiköyhyys on kolminkertaistunut ja lapsiperheiden taloudellinen asema on heikentynyt. 1990-luvun laman aikana peruspalvelujen leikkauksilla luotiin painetta korjaaviin palveluihin, eikä tähän ole myöhemmin kasvun vuosina puututtu. Tämä johti siihen, ettei lasten ja nuorten ongelmia havaittu varhaisessa vaiheessa. Myös mielenterveysongelmista kärsivien lasten ja nuorten määrä on noussut. Erityisopetuksessa olevien lasten osuus on kaksinkertaistunut koulussa ja puolitoistakertaistunut päivähoitossa. Vuonna 2008 perheneuvoloissa oli lapsiasiakkaita lähes puolet enemmän kuin vuonna 1990. (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2012, 22, 33 - 34.)

Lasten määrä niin avohuollossa kuin sijaishuollossa on kaksinkertaistunut reilussa vuosikymmenessä. Lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä oli vuonna 2010 yhteensä 78 588 lasta ja nuorta. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli kaikkiaan yli 17 000 lasta ja nuorta. (Bardy & Heino 2012, 65.) Vanhempien päihdeongelmat, mielenterveysongelmat ja ongelmat elämänhallinnassa ovat yleisimpiä syitä lasten sijoittamiseen kodin ulkopuolelle.

Suomessa lapsia ja nuoria on perinteisesti sijoitettu suurelta osin laitoksiin. Perhehoitosta tuli vuoden 2012 alusta alkaen lastensuojelulain mukaisesti sijaishuollon ensisijainen muoto. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden eli EKSOTEn alueella haasteeseen on vastattu kehittämällä lastensuojelun lyhytaikaista perhehoitoa paremmaksi vaihtoehdoksi perhehoitajille, sosiaalityöntekijöille ja sijoitetuille lapsille sekä heidän perheilleen. Inhimillisyytensä ja kodinomaisuutensa lisäksi perhehoito sijoitusmuotona tukee EKSOTEn strategian mukaista laitoshoidon vähentämistä ja kustannustehokkuutta.

Tässä opinnäytetyössä lyhytaikaisesta perhehoidosta puhuttaessa tarkoitetaan aina lastensuojelun lyhytaikaista perhehoitoa. EKSOTEn lastensuojelun lyhytaikaisen perhehoidon kehittämishankkeen 2010 – 2011 tuottamat hyvät kokemukset antoivat aiheita kehittää työtä edelleen. Kotitarula-osasto perustettiin vuoden 2012 alussa lasten ja

nuorten vastaanottokoti Tarulantuvan (vuoden 2014 alusta Tarulantuvan perhetukikeskus) yhteyteen, ja lyhytaikaisen perhehoidon työmuoto ja sen kehittäminen tulivat osaksi Kotitarulan työtä.

Arki sijoitetun lapsen kanssa tuo omat haasteensa perheen elämään. Tarpeelliseksi tuli selvittää Kotitarulan tarjoaman tuen riittävyys ja kehittää edelleen työskentelyprosessia. Kotitarulassa työskennellään kehittävällä työotteella. Tämän kehittämistutkimuksen lähtökohtana on luoda riittävät raamit työlle niin, että työmuoto toimii yksilöllisesti ja lasta palvelevasti. Perhehoitajien työhyvinvoinnin ja havainnointitehtävän tukeminen ovat ensisijaisia haasteita, joihin tämän kehittämistutkimuksen myötä etsitään ratkaisuja. Jotta Kotitarulan työ lyhytaikaisessa perhehoidossa olisi suunnitelmallista ja prosessinomaista, tarvitaan toimintamalli työskentelyprosessista Kotitarulassa – Kotitarula-malli lastensuojelun lyhytaikaisessa perhehoidossa. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on laatia toimintamalli perhehoitajien haastattelujen pohjalta. Toimintamallin avulla voidaan auttaa perhehoitajia heidän työnsä laadukkaassa toteuttamisessa ja tukea heidän työssäjaksamistaan.

2 LYHYTAIKAINEN PERHEHOITO ETELÄ-KARJALAN SOSIAALI- JA TERVEYSPIIRIN ALUEELLA

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin eli EKSOTEn alueella järjestetään lyhytaikaista perhehoitoa lain mukaisesti. Lyhytaikaista perhehoitoa määrittävät seuraavat lait.

”Sosiaalihuoltolain 25.§:n mukaan perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen oman kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään.” (Sosiaalihuoltolaki 3.4.1992/311.)

”Perhehoitajalla tarkoitetaan perhehoitajalain 1.§:n mukaan henkilöä, joka hoidon järjestämisestä vastaavan kunnan tai kuntayhtymän kanssa tekemänsä toimeksiantosopimuksen perusteella antaa kodissaan sosiaalihuoltolain (311 / 1992) 25.§:ssä tarkoitettua perhehoitoa.” (Perhehoitajalaki 8.4.2011/317.)

Lyhytaikaisen perhehoidon työskentelymallin kehittäminen EKSOTEn alueella tuli ajankohtaiseksi Lastensuojelulain uudistamistyön myötä. Vuoden 2012 alusta perhehoidosta tuli ensisijainen sijaishuollon muoto.

”Lastensuojelulain 50.§:n mukaan laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla (Lastensuojelulaki 8.4.2011/316).

Lastensuojelujärjestelmässä lyhytaikainen perhehoito toimii osana avohuollon tukitoimia, sijaishuoltoa sekä avohuollon ja huostaanoton liittymäkohdissa. Lyhytaikaiseen perhehoitoon lapsi voidaan sijoittaa joko kiireellisesti tai suunnitelmallisesti avohuollon tukitoimenpiteenä. Lyhytaikaista perhehoitoa tarvitsevat myös vastasyntyneet, joiden vanhemmat harkitsevat adoptioon luovuttamista. (Vaattovaara & Maula 2009, 4.)

EKSOTEn strategiassa korostetaan palveluiden tuottamista kotiin, liikkuvien palvelujen lisäämistä ja laitoshoidon vähentämistä. Myös kustannustehokkuutensa vuoksi lyhytaikaisen perhehoidon kehittäminen on strategian mukaista.

Vaattovaara ja Maula (2009, 9) korostavat, että perhehoidossa lyhytaikainen perhehoito tulee erottaa omaksi osa-alueekseen. Lyhytaikainen perhehoito eroaa pitkäaikaisesta perhehoidosta työskentelyprosessiltaan sekä sijaisperheen, lapsen ja lapsen vanhempien kokemuksena. Lyhytaikaisessa perhehoidossa lapsen vastaanottaminen tapahtuu yleensä lyhyellä varoitusajalla ja vähillä esitiedoilla. Myöskään sijoituksen tulevaa kestoa ei voi yleensä etukäteen tietää. Perhe tarvitsee erityisosaamista lapsen tilanteen rauhoittamisessa ja kriisissä tukemisessa. Perhehoitajille saattaa tulla eteen myös kriisissä olevien vanhempien kohtaaminen. Lyhytaikaiseksi tarkoitettu perhehoito tarkoittaa aina myös lapsen saattelamista takaisin vanhempien luo tai toiseen sijaisperheeseen. Prosessina lyhytaikainen perhehoito vaatii koko perheeltä kykyä kohdata ja käsitellä monenlaisia tunteita.

Vaattovaaran ja Maulan (2009, 7 - 8) mukaan sosiaalityöntekijät kokevat laitossijoituksen perhehoitoa parempana vaihtoehtona silloin, kun sijoitus on vaativa ja tarvitaan tilanteen arviointia. Sosiaalityöntekijät kokevat saavansa ammatillista tukea laitoksen henkilökunnalta. Varsinkin pienten lasten kohdalla perhesijoitus nähtiin parempana vaihtoehtona. Perhehoidon etuna pidettiin kodinomaista ympäristöä ja pysyviä hoita-

jia. Toisaalta kuitenkin ajateltiin, ettei perhehoitajilla ole valmiuksia vastata haastaviin tilanteisiin. Haasteena nähtiin se, että lapsen tilanteen arviointi on vaikeaa ilman ammatillista koulutusta.

EKSOTEn lastensuojelun lyhytaikaisen perhehoidon kehittämishankkeen 2010 – 2011 (Sijaishuollon yksikkö 2011, 6) tulosten mukaan tilanne oli EKSOTEn alueella vastaavanlainen. Hankkeen aikana osa sosiaalityöntekijöistä koki, ettei lyhytaikainen perhehoito ollut heidän asiakaslastensa tilanteessa oikea vaihtoehto. Sosiaalityöntekijät kokivat, ettei heillä ollut kiireellisessä tilanteessa varmuutta lapsen päivähoito- tai koulukuljetusten järjestymisestä tai lapsen ja vanhempien tapaamisten toteutumisesta. Lapsen tilanteen arvioiminen sekä se, ettei sosiaalityöntekijä tuntenut perhehoidon perhettä, koettiin haasteiksi. Perhesijoitus koettiin työläämpänä vaihtoehtona vastaanottokotisijoituksen sijaan.

Silloin, kun lapsi tarvitsee sijoitusta tilanteensa selvittämiseksi, tarjoaa lyhytaikainen perhehoito lapselle mahdollisuuden hoitoon ja hoivaan perheessä. Lyhytaikaisessa perhehoidossa lapsen elinympäristö pysyy kodinomaisena ja vaihtuvien lapsesta huolta pitävien aikuisten määrä voidaan minimoida. Lapsi voi elää arkea rauhallisemmassa ympäristössä verrattuna esimerkiksi vastaanottokodin arkeen, jossa lapsiryhmästä ja jatkuvasta kriisitilanteiden olemassaolosta aiheutuu ylimääräistä levottomuutta. (Sijaishuollon yksikkö 2011, 6.)

Sijaishuollon yksikön (2011, 6) mukaan vanhemmat, joiden lapset olivat sijoitettuna lyhytaikaiseen perhehoitoon hankkeen aikana, olivat aluksi varauksellisia, mutta sijoituksen toteuduttua he kokivat sen pääsääntöisesti myönteisenä vaihtoehtona lapselleen laitosolosuhteiden sijaan.

Lyhytaikainen perhehoito on myös kustannustehokasta. Perhehoidon hoitovuorokausi vuonna 2011 oli 100 euroa ja vastaanottokodin hoitovuorokausi 340 euroa. Vuoden 2011 aikana lyhytaikaisessa perhehoidossa oli sijoitettuna 25 lasta ja hoitovuorokausia kertyi 1929. Hankkeen laskelmien mukaan lyhytaikaisen perhehoidon käyttäminen laitoshoidon sijaan toi 462 960 euroa säästöä. (Sijaishuollon yksikkö 2011, 5.)

Hyvät kokemukset lyhytaikaisesta perhehoidosta antoivat aihetta kehittää työmuotoa edelleen. Kotitarula-osasto perustettiin vuoden 2012 alussa lasten ja nuorten vastaanottokoti Tarulantuvan yhteyteen. Lyhytaikaisen perhehoidon työmuoto ja sen kehittä-

minen tulivat osaksi Kotitarulan työtä. Kotitarulan tehtävänä on kehittää jatkuvasti lyhytaikaisen perhehoidon prosessia ja yhteistyötä toimivaksi niin, että sosiaalityöntekijät saavat päätöksenteossa tarvitsemansa tiedon ja tuen. Kotitarulan tehtävänä on tukea perhehoitajia arjessa sijoitetun lapsen kanssa. Kotitarulalla on merkittävä rooli havainnointitehtävän, tiedonkeruun ja sen välittämisen kehittämisessä.

EKSOTEn alueella on käytössä kuudesta kahdeksaan tehtävään koulutettua lyhytaikaista perhehoidon perhettä. Aktiivisten perheiden lukumäärä vaihtelee perheiden oman elämäntilanteen mukaan. Sijaishuollon yksikkö järjestää EKSOTEn alueella perhehoitajille Pride-valmennusta, joka antaa valmiuksia sijaisvanhemman tehtävään. Sijaisperheeltä ei edellytetä sosiaali- tai terveydenhuollon ammatillista koulutusta. Useissa lyhytaikaista perhehoitoa antavissa perheissä on lisäksi omia lapsia ja pitkäaikaisesti sijoitettuja lapsia. Perhehoitajille ei makseta varallaolokorvausta siltä ajalta, jolloin heille ei ole sijoitettu lasta. Lyhytaikaisen perhehoidon perheissä usein ainakin toinen vanhempi on ansiotyössä kodin ulkopuolella.

Kotitarula-mallissa lyhytaikaisen perhehoidon sijoitus etenee prosessikuvauksen mukaan (ks. liite 1). Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät tai virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystäjät tekevät lapsen sijoituspäätöksen, jonka jälkeen Kotitarulan ohjaajat ottavat yhteyttä perhehoidon perheeseen. Lastensuojelun perhehoidon sosiaalityöntekijät tekevät toimeksiantosopimuksen perheen kanssa sijoituksen alkaessa.

Perheet ovat valmiudessa ottaa lapsi sijoitukseen muutaman päivän kuluessa, jonka aikana lapsi voi odottaa perhepaikkaa Tarulantuvan lasten ja nuorten vastaanotokodissa. Käytännössä perhe on vastaanottanut lapsen muutaman tunnin kuluessa saatuaan tiedon sijoituksesta.

Asiakassuunnitelmaneuvoittelu järjestetään mahdollisimman pian. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa asetetaan ja tarkennetaan tavoitteet työskentelylle. Kotitarulan työnä on akuuteissa tilanteissa lapsen suojeleminen sekä lapsen ja vanhempien tapaamisten mahdollistaminen ja havainnointi. Kotitarula työskentelee vanhempien ja lapsen kanssa keräten tietoa lapsesta ja perheen tilanteesta. Kotitarula tukee perhehoitajia lapsen asioissa. Kotitarula päivystää joka päivä kello 8 – 21 välisenä aikana.

Sinkkosen (2012a, 180) mukaan sijoituksen tapahduttua biologiset vanhemmat jäävät usein tyhjän päälle. Kuntouttaminen on lapsen kotiinpaluun kannalta välttämätöntä.

Vanhemmat voivat tarvita myös kriisihoitoa. Känkäsen (2009, 232) mukaan erosta johtuva kriisi koskettaa sekä lasta että vanhempia. On tärkeää, että kaikki osapuolet kokevat tulevansa kuulluiksi ja vanhemmat voivat riittävästi käsitellä tunteitaan ja sijoitukseen johtaneita syitä työntekijän kanssa.

Kotitarulan työntekijä on tavoitettavissa päivystyksellisesti, mikäli vanhemmat haluavat keskusteluapua. Kotitarula järjestää vanhemmille myös vanhemmuuskeskusteluja. Joskus vanhemman voi olla helpompi keskustella asioistaan ulkopuolisemmaksi kokemansa ohjaajan kanssa kuin lapsen sijoituksesta päätöksen tehneen sosiaalityöntekijän kanssa. Yleensä Kotitarula hoitaa vanhempien kanssa asioinnin ja välittää lapsen kuulumisia perhehoidosta, mikäli vanhemmille ei ole annettu perhehoitajien yhteystietoja. Perhehoitajien yhteystietoja ei anneta automaattisesti vanhemmille, vaan se harkitaan tapauskohtaisesti. Vaikka vanhemmille annetaan perhehoitajan yhteystiedot, on tarkoituksenmukaista, että perhehoitaja vastaa vain lapsen kuulumisten väittämisestä ja hoitoon liittyvien asioiden vaihtamisesta vanhemman kanssa. Vanhemman omien asioiden järjestäminen, sijoitukseen liittyvät asiat ja tunteet sekä muut vanhempaa mietityttävät asiat on aiheellista hoitaa Kotitarulan kanssa. Näin perhehoitajaa ei kuormiteta vanhemman huolilla, ja hän saa keskittyä sijoitetun lapsen hoitamiseen.

Suomessa on käytössä malleja, joissa lapsia sijoitetaan lyhytaikaiseen perhehoitoon sillä ajatuksella, että tarvittaessa lapsi voi jäädä perheeseen. Jos sijoituksen alussa ei tiedetä, millaista suhdetta ollaan luomassa, on tilanne perhehoitajien ja lapsen kannalta kuormittava. Lyhytaikaisen perheen valinnassa on erilaiset kriteerit kuin pitkäaikaisen perheen valinnassa. (Vaattovaara & Maula 2009, 10.) EKSOTEn alueella lyhytaikainen sijoitus on aina lähtökohtaisesti lyhytaikainen. Lapsi siirtyy lyhytaikaisen sijoituksen jälkeen perhehoidosta takaisin kotiin, sukulaissijoitukseen tai pitempiaikaiseksi tarkoitettuun sijaishuoltoonpaikkaan.

Känkäsen (2009, 232 - 233) mukaan sijaishuolto voi merkitä lapselle ja perheelle hyvin erilaisia kokemuksia ja ratkaisuja. Sijoitus voi olla lyhytaikaista ja tilapäistä tai pidempiaikaista jopa aikuisikään asti kestävä sijoitusta joko perheessä tai laitoksessa. Lastensuojelun piirissä olevat lapset ovat usein kokeneet monenlaisia kokemuksia kotioloista, sijoitusprosesseista ja siirtymistä paikasta toiseen. Lapsen kokemukset voivat vaihdella huolesta ja häpeästä helpotukseen ja toiveikkuuteen. Olot ennen sijoitusta, sen aikana ja sen jälkeen vaikuttavat lapsen kokemuksiin omasta arvosta ja hyvin-

voinnista. Siirtymävaiheissa keskeisimpänä haasteena on turvata lapsen hyvinvointi ja arki. On tärkeää, että lapsella säilyy tunne siitä, että hän on turvassa, hänestä pidetään huolta ja myös hänen perhettään autetaan. Kotitarulan ja perhehoitajien yhteisenä toiveena on ollut ennakoitava siirtymävaihe lapsen lähtiessä perhehoidon perheestä. Tämä ei ole useinkaan toteutunut, ja joskus lapsi on lähtenyt perhehoidon perheestä muutaman tunnin varoitusajalla, mikä ei ole kenenkään kannalta hyvä asia.

Kotitarulan työskenneltyä vuoden ajan lyhytaikaisen perhehoidon työmuodon parissa tuli ajankohtaiseksi tutkia perhehoidon työn haasteita ja työn kehittämistä edelleen. Jotta lyhytaikainen perhehoito on todellinen vaihtoehto laitossijoitukselle, täytyy arviointityöskentelyyn ja havainnointiin kiinnittää erityistä huomiota.

3 LAPSEN ERITYISTARPEET PERHEHOIDOSSA

Vanhemmista eroon joutuminen on traumaattinen tapahtuma lapselle. Tämän lisäksi lapsella on usein taustassaan kokemus traumatisoivasta kiintymyssuhteesta. Lapsi on voinut kokea laiminlyöntiä, kaltoinkohtelua, pahoinpitelyä tai seksuaalista hyväksikäyttöä. (Vaattovaara & Maula 2009, 21.) Sijoitukseen johtaneita syitä on monia. Jotta lasta voidaan hoitaa ja ymmärtää mahdollisimman hyvin, on tärkeää ottaa huomioon sijoitetun lapsen ja hänen perheensä problematiikka. Kaikki perhehoitoon sijoitetut lapset eivät ole traumatisoituneita, mutta heillä jokaisella on oma tarinansa ja kokemusmaailmansa, jota värittää tietynlainen epävarmuus ja turvattomuus. Lyhytaikaisessa perhehoidossa ensisijaista ei ole lapsen kasvattaminen, vaan lapsen erityistarpeiden huomioonottaminen ja lapsen tukeminen eteenpäin. Kotitarulan tiimin tulee ammattitaitonsa pohjalta tuoda esiin näitä erityistarpeita ja ohjata perhehoitajia ottamaan ne huomioon.

3.1 Haavoittunut lapsi – kiintymyssuhde ja trauma

Hughesin (2010, 26, 33) mukaan pienen lapsen kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta turvallisuus on kaiken lähtökohta. Kun turvallisuus on taattu, lapsuus etenee hyvin muiltakin osin, ja lapsi kykenee tutkimaan maailmaansa kokonaisvaltaisesti. Jos turvallisuus puuttuu, ihmisen mieli keskittyy pelkästään uhkan vähentämiseen taistelemalla, pakenemalla tai jähmettymällä. Monilla sijoitetuilla lapsilla voi olla traumasta johtuvia vaikeita oireita. Traumasta johtuen heidän on vaikea sietää pettymyksiä ja säädellä tunteitaan. Riippumatta siitä, miten laadukasta hoitoa he saavat sijaiskodis-

saan, tällaiset lapset voivat käyttäytyä aggressiivisesti. Lapsen rajoittaminen tai pettymys voi aiheuttaa voimakkaan reaktion usein ilman mitään näkyvää syytä.

Sinkkosen (2008, 44 - 45, 227) mukaan lapsi tuo lähes poikkeuksetta kotona opitut mallit uusiin olosuhteisiin. Mikäli lapsi on saanut huomiota provosoimalla, hän jatkaa provosoimista myös perhehoidossa, vaikka siihen ei olisi enää mitään syytä. Mikäli lapsi on oppinut olemaan huomaamaton välttyäkseen pahoinpitelyltä, on häntä vaikea houkutella toisten seuraan perhehoidossa. Traumatisoituneen lapsen ahdistus kasvaa hetkessä sietämättömäksi, ja pienikin ärsyke voi saada paniikin aikaan.

Traumatisoitunut lapsi pyrkii toistamaan uudelleen elämänsä aikana kokemiaan tilanteita, joissa hänet on hylätty tai häntä on kohdeltu kaltoin. Hän pyrkii vahvistamaan kokemaansa arvottomuutta ja hylkäämään ihmissuhteen, ennen kun hänet hylätään. (Hughes 2010, 222.)

Menneet traumat vaikuttavat lapsen nykyiseen arkeen ja saavat hänet tulkitsemaan asioita väärin. Traumatisoituneen lapsen täytyy oppia hyväksymään rakkaus ja hellyys. Hänen on opittava luottamaan siihen, että aikuiset tekevät päätöksiä hänen etunsa mukaisesti. Traumatisoitunut lapsi saattaa olla kehitykseltään paljon nuoremman tasolla. Tärkeää on muistaa, että lasta tulee kohdella hänen kehityksellisen ja emotionaalisen ikänsä mukaisesti. Päivittäinen hoiva välittää lapselle tunteen siitä, että hän on ponnistelun arvoinen. (Becker-Weidman & Shell 2010, 262 - 266.)

Traumatisoitunut lapsi saa vahvistuksen omalle käyttäytymiselleen eri asioista kuin muut lapset. Pienten palkintojen, kuten tarrojen saaminen hyväksyttävämmästä toiminnasta vahvistaa harvoin hänen toimintaansa toivotulla tavalla. Ulkoisiin seikkoihin sisältyy vain vähän sisäistä motivaatiota, eikä niitä voi hyödyntää kiintymyssuhteen rakentamisessa. Traumatisoitunut lapsi haluaa kontrolloida toisten tunteita ja käyttäytymistä. Hänellä on kielteinen näkemys itsestään ja muista, ja hän haluaa pitää siitä kiinni. Häntä vahvistaa ajatus siitä, ettei tarvitse ketään, ja hän tuntee haavoittuvansa saadessaan kiitosta. (Hughes 2010, 74.)

Kaltoinkohdeltu lapsi toimii usein eri tavalla kuin voisi odottaa. Hughesin (2010, 190, 270) mukaan lapsen joutuessa odottamaan pitkään jotain mukavaa kokemusta hän voi ahdistua. Tällöin hän tekee helposti jotain sellaista, mikä voi estää koko mukavan asian toteutumisen. Mikäli hauskanpito täytyy peruuttaa lapsen teon seurauksena, tuntee

hän olonsa petetyksi. Lapsi ei kestä yhteisiä juhlia, ilon hetkiä, eikä hän halua suoda niitä muillekaan. Kun hän tuhoaa kokemuksen kaikilta, se vahvistaa hänen näkemystään omasta pahuudestaan. Kaltoinkohdeltu lapsi näkee itsensä arvottomana ja tuntee syvää häpeää.

Perhehoitoon sijoitettu lapsi voi myös kokea ristiriitaa perhehoidon perheen ja oman perheen välillä. Lapsi voi olla huolissaan vanhemmistaan ja mahdollisista muista sisaruksistaan, eikä hän koe ansaitsevansa hyvinvointia. Sinkkosen (2012a, 179 - 180) mukaan on turhaa kuvitella lapsen heittäytyvän riemulla sijaispaikassaan lapsen rooliin, koska jo pieni lapsi on saattanut ottaa vanhemmistaan kohtuuttoman paljon vastuuta. Lapsi ei lakkaa kantamasta huolta kotiasioistaan ja vanhemmistaan. Sijoitetun lapsen on tärkeää tietää, että joku pitää huolta hänen vanhemmistaan. Myös Bardyn ja Heinon (2012, 69) mukaan lastensuojeluperheissä liian varhainen vastuunotto on tavallista. Lapsi on huolissaan vanhempiensa jaksamisesta ja pyrkii lohduttamaan ja hoitamaan heitä. Roolin vaihtanutta lasta voidaan pitää pärjäävänä, mutta todellisuudessa hän jää ilman ikäkauteensa kuuluvia kehittymismahdollisuuksia ja huolenpitoa.

3.2 Haavoittuneen lapsen auttaminen

Pojjula (2007, 166 - 167) kirjoittaa, että traumatisoivien tapahtumien vaikutuksia voidaan lieventää tehokkaalla kriisiauttamisella. Aikuinen ei saa pakottaa traumatisoitunutta lasta reagoimaan tietyllä tavalla. Myös reaktioiden puuttuminen on hyväksyttävä. Tärkeintä on, että lapselle tulee tunne huolenpidosta ja hänellä on mahdollisuus läheisyyteen. Aikuisen tulee antaa omaa aikaansa lapselle ja auttaa häntä nimeämään tunteitaan. Aikuisen on huolehdittava, että lapsi saa tietoa tapahtumista, jotta lapsi pystyy ymmärtämään tilanteen konkreettisesti. Tärkeää on myös kuulla, miten lapsi ymmärtää asiat, ja oikaista väärinkäsityksiä. Aikuisen tulee rohkaista lasta ilmaisemaan ajatuksiaan eri keinoilla. Lapselle tulee puhumisen lisäksi antaa mahdollisuus ilmaista itseään esimerkiksi piirtämällä, leikkimällä tai kirjoittamalla. Nurmen ja Schulmanin (2013, 164) mukaan normaalirutiineihin palaaminen tukee selviytymistä.

Nurmen ja Schulmanin (2013, 167 - 168) mukaan lapsen vihan ilmaisun tapaa ja tahtia tulisi kunnioittaa. Lapset ilmaisevat raivoa eri tavoin. Trauman työstäminen vaatii tunteiden vastaanottoa, niiden säätelyä ja käsittelyä muotoon, jota lapsi kestää ajatella. Lyhytaikaisessa perhehoidossa lapselle pitää antaa tilaa, eikä häneltä tule odottaa täysin samanlaista toimintaa kuin perheen muilta lapsilta.

Rajojen asettamisessa sensitiivisyydellä on suuri merkitys. Becker-Weidman ja Shell (2010, 261 - 266) kuvaavat lapsen kokevan rajojen asettamisen loukkaavan häntä. Koska laiminlyödyt lapset eivät ole kokeneet rakastavia rajoja, on aikuisen rajoja asettaessaan pyrittävä välttämään välinpitämätöntä, kylmäkiskoista ja asiaton kohtelua. Aikuisen ei tule myöskään hyväksyä lapsen yrityksiä toistaa omaa käyttäytymismalliaan, jossa vuorovaikutus on vihaista, välinpitämätöntä tai epäkunnioittavaa. Tällaisen lapsen kanssa työskennellessä aikuisen tulee johtaa vuorovaikutusprosessia olemalla utelias ja kiinnostunut lapsen käyttäytymisestä. Mikäli lapsi yrittää riidellä, on asia laitettava leikiksi, jotta vältetään tilanne, että lapsi kontrolloi aikuista emotionaalisesti. Jos aikuinen suuttuu, suhtautuu lapseen ankarasti ja rankaisee lasta pakottaen hänet käyttäytymään kunnolla, suhdetta kontrolloikin tällöin lapsi. Aikuinen voi voittaa tämän taistelun, mutta keskinäisen suhteen kannalta aikuinen on häviämässä. Tärkeää on muistaa, että pyrkimyksenä on rakentaa yhdistävä side ja säilyttää emotionaalinen yhteys.

Perhehoidon lyhytaikaisuudessa voi mietittyä perhehoidossa muodostuneiden läheisten ihmissuhteiden katkeaminen. Onko lapsen hyvä kiintyä lyhytaikaiseen perheeseen joutuakseen kuitenkin luopumaan siitä taas? Lapselle on kuitenkin parempi kokea turvallinen kiintymyssuhde, vaikka se katkeaisikin. Lyhytaikainenkin suhde on parempi kuin eläminen ilman kiintymyssuhdetta tai vaurioittavassa kiintymyssuhteessa eläminen. (Vaattovaara & Maula 2009, 26.) Perhehoidossa lapsi saa kokea korjaavia kokemuksia kiintymisestä ja normaalista perhearjesta.

”Kiintymyssuhteen kokeminen vaikka vain väliaikaisen vanhemman kanssa antaa lapselle mahdollisuuden murtautua ulos trauman ja menetyksen aikaansaamasta tunnehjöstä ja hakeutua taas kosketuksiin muiden ihmisten kanssa surrakseen surunsa loppuun ja toipuakseen” (Jernberg & Booth 2003, 306).

Bardy ja Heino (2012, 70) kirjoittavat, että lapsen selviytymiseen vaikuttavat monet seikat ja yksilölliset erot selviytyä vaikeissa oloissa ovat suuret. Sijoituskäytännöillä on suuri merkitys sijoituksen onnistumisessa. On tärkeä ymmärtää sijoitusta edeltäneiden, sen aikaisten ja sen jälkeisten tapahtumien merkitys lapselle. Lapsen osallisuuden ja turvallisuuden tunteet on tärkeää ottaa huomioon. Sijoitetun lapsen tulee tietää kenen puoleen kääntyä avun tarpeessa. Kotitarula antaa päivystysnumeronsa perhehoitoon sijoitetuille lapsille ja nuorille. Lapselle järjestetään kahdenkeskistä aikaa

Kotitarulan ohjaajan kanssa ja lasta kuullaan sijoituksen aikana. Lapsen osallisuutta vahvistetaan esimerkiksi viemällä lapsen mielipide neuvotteluun, mikäli lapsi ei itse osallistu siihen.

3.3 PACE-asenue auttamisen välineenä

Hughes (2010, 30) korostaa, että lapsen ja aikuisen yhteinen oppiminen edellyttää, aikuisen tietoisuutta siitä, miten hänen sanaton viestintänsä vaikuttaa lapseen. Mikäli vanhempi ärsyyntyy, välttää vuorovaikutusta tai suhtautuu epäjohdonmukaisesti lapsen kielteisten tunnetilojen merkitykseen, jää lapsi edelleen vaille turvallisuutta. Lapsen ihmissuhdetaidot eivät pääse kehittymään, mikä olisi tarpeellista, jotta hän pystyisi rakentamaan myönteisemmän ja eheämmän minäkuvan. Tällainen lapsi näkee vihaa sielläkin, missä sitä ei ole ja tunnistaa häpeän itsessään sekä kielteiset ominaisuudet vanhemmassaan.

Hughesin (2010, 75) mukaan traumatisoituneen lapsen hoidossa tulisi kiinnittää huomiota intersubjektiivisuuteen eli yksilöidenvälisyyteen, vuorovaikutuksellisiin tunnekokemuksiin, tunteiden tunnistamiseen ja säätelyyn, tunneviestintään, lohdun hakemiseen ja turvalliseen kiintymyssuhteeseen. Kun näillä alueilla edistytään, alkavat konkreettinen tuki ja vahvistus tehot.

Hughes (2010, 21) kuvaa turvallisen kiintymyssuhteen rakentumista terveessä perheessä tanssina lapsen ja vanhemman välillä. Vanhempi on muodostanut tunnesiteen lapseen ja tyydyttää lapsen yksilölliset tarpeet vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Hughes (2008, 23) pitää lapsen ja vanhemman välistä tanssia hoitosuhteen avaintekijänä. Vuorovaikutuksen keskeisimmistä piirteistä muodostuu käsite PACE-asenue. PACE käsittää neljä ominaisuutta, jotka ovat leikkisyys, hyväksyntä, uteliaisuus ja empatia. Ne ovat aktiivisia osatekijöitä vanhemman ja lapsen välisen tanssin kehittämisessä ja ylläpitämisessä.

Hughes (2008, 283 – 286) kuvaa PACE-asetta seuraavasti. Leikkisyys merkitsee huumorin käyttämistä lapsen kanssa. Leikkisyys on hauskoja ja kepeitä asioita ja tekee elämästä hauskaa saaden hetkeksi unohtamaan sen surullisuuden, jota laiminlyödyt lapset kantavat mukanaan. Lapsille, joiden sisäinen elämä on raskasta, leikkisyys on hoivaavaa ja henkeä nostattavaa. Hyväksyntä merkitsee sitä, ettei lasta tuomita, vaan aidosti hyväksytään lapsen tunteet ja hänen havaintonsa. Lapsi, joka tuntee syvää hä-

peää ja häiriköi jatkuvasti, alkaa nähdä itsensä hyväksyttävänä vasta sitten, kun hänen ympäristössään olevat ihmiset hyväksyvät hänet. Uteliaisuus merkitsee pohtimista, miltä lapsesta tuntuu, miten hän antaa asioille merkityksiä ja miksi hän yleensä tekee erilaisia asioita. Empatia merkitsee eläytymistä toisen ihmisen tunteeseen ja myötätuntoa. Empatia on lapsen tunteen jakamista.

Lapsen ja vanhemman välisessä tanssissa vuorovaikutus tapahtuu jatkuvana keskinäisenä liikkeenä. Vanhempi oppii nopeasti seuraamaan lapsen johdattelua, keskittää huomionsa samaan asiaan kuin lapsi, tavoittelee samaa tunnetilaa ja tunnistaa lapsen pyrkimykset. Prosessi perustuu siihen, että lapsen senhetkinen tunnetila hyväksytään. Aikuinen pyrkii säätelemään esiin noussutta tunnetilaa lapsen kanssa ja pyrkii luomaan sille merkityksiä. Tunnetilaa selvitetään yhdessä lapsen kanssa ennen lapsen johdattelemista uuteen toimintaan. (Hughes 2008, 23.)

Perhehoitaja voi käyttää hyväkseen PACE-asennetta sijoitetun lapsen kanssa. Perhehoitajien arjessa on tärkeää ymmärtää vuorovaikutustanssin merkitys sijoitetun lapsen hoidossa. PACE-asenne ei ole erillinen ammatillinen työmenetelmä, vaan tiedostettu tapa olla haavoittuneen lapsen kanssa.

4 TYÖHYVINVOINTI PERHEHOIDOSSA

Selvää on, ettei vahvoja tunteita voida välttää sellaisissa tehtävissä, joissa väistämättä kohdataan syvästi onnettomia ja pahoja tilanteita. Auttajan tulee olla tietoinen lastensuojelussa olevien jännitteiden vaikutuksista sekä hyväksyä oma rajallisuutensa. Työssä tarvitaan tilaa ja välineitä omien tuntemusten käsittelylle. (Bardy 2009, 43 - 44.) Työhyvinvointiin vaikuttavat lisäksi myös toimintaympäristöt, työyhteisöt, työ ja työprosessit. Nissisen (2012, 138 - 139) mukaan työelämän ja organisaatioiden muutokset sekä työolosuhteiden vaihtelu kyseenalaistavat yhä uudestaan kerran hyväksi havaitut työhyvinvointia vahvistavat käytännöt.

Lyhytaikaisena perhehoitajana toimiminen sisältää paljon haasteita. Koko perheen täytyy mukautua vastaamaan myös uuden lapsen tarpeisiin. Uuden lapsen elämäntilanne herättää erilaisia tunteita eri perheenjäsenissä. Perheessä mahdollisesti jo asuvien pitkäaikaisesti sijoitettujen lasten omat kokemukset voivat tulla uudelleen pinnalle uuden lapsen tulon myötä. Auttamistyö altistaa myötätuntostressille, myötätuntouupumukselle ja sijaistraumatisoitumiselle. (Vaattovaara & Maula 2009, 37.)

Perhehoitajien työhyvinvointia voidaan tukea Kotitarulan ammatillisuudella, työskentelyprosessien toimivuudella ja kehittämisellä sekä tiimityön osaamisella. Kun Kotitarulan työssä osataan pitää huolta työhyvinvoinnista, perhehoitajat saavat tarvitsemansa tuen lasten auttamiseen ja havainnoimiseen. Kotitarulan kehittämistyössä pyritään vastaamaan perhehoitajien työn haasteisiin.

4.1 Yleiset työhyvinvoinnin tekijät ja perhehoito

Nissinen (2012, 76) kuvaa työhyvinvointia seuraavasti. Työhyvinvointi tarkoittaa turvallista, terveellistä ja tarkoituksenmukaista työtä, jota ammattitaitoiset työntekijät ja työyhteisöt tekevät hyvin johdetuissa organisaatioissa. Työhyvinvointiin vaikuttavia seikkoja ovat muutosten hallinta ja yhteisön tuki. Jaksamiseen ja hyvään työsuoritukseen vaikuttaa työntekijän kokemus työn mielekkyys ja merkityksellisyys sekä toisilta saatu arvostus. Jokaiselle työntekijälle on tärkeää, että hänen ammattitaitoaan arvostetaan. Työhyvinvointi on seuraus toimivasta työkuultuurista. Työhyvinvointiin vaikutetaan kohentamalla työpaikan toimintatapoja yksilö-, yhteisö- ja johtotasolla.

Luukkalan (2011, 19) mukaan työhyvinvointi on ihmisen ja työn yhteensopivuutta. Työn sisältö ja vaativuus sopivat yksiin työntekijän kiinnostusten ja tietotaitojen kanssa. Lisäksi on tärkeää, että ulkoiset puitteet tukevat työn tekemistä. Työn tekemiseen tarvitaan hyvät tilat ja välineet, sujuvaa yhteistyötä ja työn palkitsevuutta.

Nissinen (2012, 77) kirjoittaa, että työntekijöiden arjen näkeminen ja ammatillisten haasteiden huomioiminen ovat edellytys organisaation kehittämisessä työhyvinvointia tuottavaksi. Työyhteisössä on huomioitava jokaisen työntekijän henkilökohtaiset työtilanteet sekä elämänvaiheet. Organisaation arvot ja ihmiskäsitys korostuvat henkisesti kuormittavassa työssä jaksamisessa. Ihmiskäsitys on perusta työntekijöiden kohtelulle ja keskeisimpiä arvoja siinä ovat yksilöllisyys, avoimuus ja armollisuus.

Nissinen (2012, 77, 139) korostaa, että työntekijät ovat ammattilaisia. Työ perustuu ammatilliseen tietoon, toimintakykyyn ja kokemukseen, joka auttaa keskittymään olennaiseen, karsimaan turhaa pois ja pitämään perustehtävän selkeänä mielessä. Työntekijöitä tulee kannustaa ammatilliseen kehittymiseen, oman työn tutkimiseen ja pätevän ammatillisen tuen hakemiseen. Yhteisön erityyppiset ihmiset erilaisine koulutustaustoineen rikastuttavat työn näkökulmia. Työntekijä tarvitsee esimiesten, kolle-

goiden, ystävien ja läheisten tukea pitkäjänteiseen itsensä huoltamiseen ja ammatillisuuden vahvana pitämiseen.

Työyhteisötaidot kuuluvat kaikille riippumatta siitä, missä asemassa työelämässä on. Työyhteisötaidot rakentuvat osaamisesta ja yhteistyöhalukkuudesta. Halu ja kyky olla toisten kanssa yhteistyössä edistävät työn sujuvuutta ja tuloksellisuutta. Työilmapiiri voi vaihdella. Pahimmillaan se on riitainen, mutta parhaimmillaan se on toisiaan tukeva. Työyhteisöongelmien syntyminen on tärkeää ehkäistä varhaisen tuen avulla. (Luukkala 2011, 205.)

Työyhteisöt yrittävät kehittää tuloksellista, laadukasta ja eettisesti korkeatasoista työtä. Jotta voidaan nähdä sen toteutuminen, tarvitaan myös säännöllistä pysähtymistä. Työhyvinvointia hoitava pysähtyminen tarkoittaa olotilaa, jossa ei suoriteta mitään. Se tarkoittaa ajatusten rauhoittamista ja velvoitteiden vaiennuttamista. Työssä jaksamista tukeva rauhoittuminen ovat sekä työntekijän oma asia että organisaation kysymys. Henkisesti vaativan työn organisaatiossa tulee ainakin puhua rauhoittumisen merkityksestä, jonka toteutusmuodon voi jokainen kehittää itse. Työyhteisössä jonkin arjesta poikkeavan asian tekeminen yhdessä voi vapauttaa ajatusmaailmaa. Työntekijän mielenrauha auttaa palaamaan ammatillisuuteen. Ammatillisesti toteutettuna rauhoittuminen ei tarkoita työotteen löystymistä, vaan energian ja luovuuden vahvistumista, josta hyötyvät kaikki osapuolet. (Nissinen 2012, 230 - 231.)

Sinkkosen (2012b, 273) mukaan perhehoitajat ovat erityisasemassa siitä syystä, ettei heillä ole ammatillista koulutusta, eikä säännöllistä työnhjausta, kuten perhekotien ja lastenkotien työntekijöillä. Perhesijoituksia pyritään lisäämään, ja perheessä lapsella olisikin hyvät mahdollisuudet uusien kiintymyssuhteiden muodostamiseen. Tosiasia on, että lapsi tuo mukanaan turvattomat ja joskus jopa patologiset kiintymyssuhteensa uusiin olosuhteisiin. Tällöin on vaarana, että lapsen psyykinen oireilu uuvuttaa sijaisperheen nopeasti. Tämän estämiseksi tarvitaan nykyistä parempaa ja tehokkaampaa valmennusta perhehoitajille.

EKSOTEn alueella lyhytaikaisten perhehoitajien kuormitusta on pyritty vähentämään säännöllisellä työnhjauksella ja Kotitarunan päivystyksellisyydellä ja tuella. Samat työhyvinvoinnin tekijät soveltuvat perhehoitajien työhön, jossa myös pysähtyminen ja sijoituksista tauon pitäminen mahdollistetaan.

Yleisiä työhyvinvoinnin määritelmiä voidaan soveltaa myös perhehoitajien työhön. Perhehoitajilla ei ole varsinaista organisaatiota tai työyhteisöä tukenaan. Kotitarula muodostaa ammatillista tukiverkostoa ja organisaatiota perhehoitajille. Kotitarula mahdollistaa vertaistuen saamisen toisilta perhehoitajilta yhteisissä työnohjauksissa.

4.2 Lastensuojelutyön erityisluonne

Heinonen ja Sinko (2009, 95) kuvaavat lastensuojelutyön sisältävän runsaasti epävarmuutta ja ennakoimattomia tilanteita. Työhön liittyy myös paljon erilaisia tunteita, kuten häpeää, epätoivoa ja surua, mutta myös iloa. Tunteet voivat olla osa lastensuojelun tiedonmuodostusprosessia ja tuottaa uudenlaista asiantuntijatietoa. Työntekijälle tunteet antavat arvokasta tietoa ja auttavat ymmärtämään ja jäsentämään asiakastilanteita paremmin. Koska tunteet liittyvät tiedon lisäksi myös arvovalintoihin, tulee työyhteisön refleктоivan ammattikäytännön tukea tunteiden käsittelyä. Lastensuojelun interventioiden voimakkuuden vuoksi tulee työn eettisyyttä pohtia jatkuvasti.

Vuorovaikutus pahan olon kanssa on jatkuvaa ammasteissa, joissa inhimillisten tragedioiden todistaminen ja niihin joutuneiden ihmisten auttaminen kuuluvat perustehtävään. Tragedioiden todistamisella on väistämättömiä vaikutuksia työhön ja työntekijään. Vaikutukset voivat olla myönteisiä. Useimmiten emotionaalisesti vaativa työ koetaan merkittäväksi ja palkitsevaksi. Työntekijä kokee työn ammatillisesti kehittäväksi, koska ihmisten elämän ja kokemusten jakaminen auttaa työntekijää ymmärtämään ja kehittämään työtään. Työstä saatava tyydytys tuo positiivista energiaa persoonalliseen kasvuun ja työhön. Vaikutukset voivat olla myös negatiivisia. Kun työ kasaa paineita ja haastaa työntekijän mielen hallinnan päivittäin, suorituskyky voi heiketä ja turhautuminen ja pessimismi päästä vallalle. (Nissinen 2012, 12.)

Nissisen (2012, 38 - 54) mukaan ilman empatiaa ei ole auttamista. Asiakkaalle on tärkeää saada yhteys työntekijään, jolta hän saa ymmärrystä. Empaattinen eläytyminen on työntekijän perusasenne, jossa työntekijä on aidosti läsnä vuorovaikutuksessa. Empatia tukee työntekijän ammatillisuutta, kun hän kykenee sekä läheisyyteen että etäisyyteen. Jotta työntekijä pystyy auttamaan asiakasta, on tärkeää, ettei työntekijä jää kiinni asiakkaan tunneilmapiiriin. Sijaistraumatisoituminen liittyy empaattiseen vuorovaikutukseen kärsivän ihmisen kanssa.

Nissinen (2012, 28 - 30) kuvaa myötätuntotytydytystä ammatillisena kokemuksena osallisuudesta toisen ihmisen auttamiseen ja ammatillisen kasvun osatekijänä. Ihmissuhdetyössä työn mielekkyys kasvaa ilon, toivon, surun ja epätoivon hämmentävästä summasta. Vaikka työ on raskasta, se on myös antoisaa. Ammatillisen kasvun ja uupumisen tunteet vaihtelevat jatkuvasti. Myötätuntostressi koskee jokaista auttamistyössä olevaa henkilöä. Myötätuntostressi on seuraus asiakkaiden emotionaalisesti raskaiden tilanteiden toistuvasta jakamisesta, jolloin asiakkaiden tarinoista siirtyy murheita työntekijän mieleen.

Vaattovaaran ja Maulan (2009, 20) mukaan lapsen hädän ja tuskan kohtaaminen herättää voimakkaita tunteita perhehoitajassa. Nämä voivat altistaa uupumiselle ja sijais-traumatisoitumiselle.

Kotitarulan tehtävänä on ammatillisella työotteella tuoda esiin lastensuojelutyön erityisluonnetta. Kotitarula voi tuellaan havahduttaa perhehoitajan ymmärtämään lastensuojelutyön vaativuus ja se, että on lupa väsyä ja kokea neuvottomuutta.

”Lapsi voidaan ottaa pois kaaottisesta ympäristöstään, mutta kaaosta ei voida ottaa pois hänen sisältään” (Vaattovaara & Maula 2009, 23). Perhehoitoon sijoitettu lapsi tuo kaaoksen mukanaan perheeseen.

4.3 Työskentelyprosessien toimivuuden ja kehittämisen merkitys

Heinonen ja Sinko (2009, 94) kuvailevat, että lastensuojelu on muuttunut yhä enemmän verkostoissa toimimiseksi. Asiakasperheen ympärillä on laaja joukko toimijoita, jonka yhteisenä tavoitteena on lapsen auttaminen. Lapsen etu työn yhteisenä tavoitteena saattaa pirstaloitua, jos eri toimijoiden erilaiset toimintatavat ja kulttuurit alkavat vetää toimintaa ristiriitaisiin suuntiin. Jotta työskentely pysyy johdonmukaisena ja hallittavana, on tärkeää, että työtä pystytään suunnittelemaan yhdessä ja suunnitelmat puhutaan ääneen sekä dokumentoidaan.

Lyhytaikaisessa perhehoidossa on sijoitettuina lapsia, joiden tilanne on monelta osin ongelmallinen. Perhehoitajat, Kotitarulan ohjaajat ja sosiaalityöntekijät tekevät emotionaalisesti kuormittavaa työtä paineen alla. Toimivia prosesseja tarvitaan, jotta tataan työn laatu, työssäjaksaminen, hyvä yhteistyö ja asiakkaan oikeuksien toteutuminen parhaalla mahdollisella tavalla. Työ ja sen sisällöt muuttuvat ja muutos on osa ny-

kypäivää. Heikkilän (2002, 359) mukaan nykyisin on opittava vastaamaan muutoksiin tulevaisuuteen tähtäävällä otteella.

Lastensuojelussa tarvitaan selkeitä ja avoimia käytäntöjä niin, että toiminta ansaitsee lasten ja vanhempien luottamuksen. Lyhytaikaiseksi arvioidussa sijoituksessa on työskenneltävä kaikkien osapuolien kanssa kotiuttamistavoitteen saavuttamiseksi. Lapsella on oltava paikka, mihin palata. (Bardy & Heino 2012, 64 – 65.)

Ahosen ja Pohjanheimon (2008, 10) mukaan organisaatiossa on reagoitava nopeasti haasteisiin ja muutoksiin. Tällöin tulee kehittää helposti ohjattava toimintatapa, joka tuottaa laadukkaita palveluita ja tuotteita ja joka mahdollistaa nopean reagoimisen asiakkaiden tarpeisiin. Toiminnan kokonaisuuden tulee olla tarkoituksenmukaista ja yksityiskohdiltaan mietittyä, jotta vältetään hukkatyövaiheilta ja työskentely on tuottavaa. Laatua ja toimintaprosesseja tulee kehittää jatkuvasti. Jatkuva parantaminen on osa kaikkien työntekijöiden työskentelytapaa.

Lastensuojelun johtaminen edellyttää selkeitä rakenteita, joiden puitteissa sosiaalityöntekijät voivat johdonmukaisesti viedä asiakasprosessia eteenpäin saaden työlleen ajantasaisen ja monipuolisen tuen. Lastensuojeluasiantuntijuuden vahvistaminen vaatii työryhmän säännöllisiä tapaamisia, joissa käsitellään asiakastapausten lisäksi lastensuojeluprosessiin liittyviä asioita. (Heinonen & Sinko 2009, 98.)

Reflektoivan työotteen avulla mahdollistuu itsensä jatkuva ammatillinen kehittäminen. Arvioiva työote kohdistuu lastensuojelutyön prosessin ja palveluiden kehittämiseen ja sen avulla kehitetään ensisijaisesti omaa työtä. Reflektoinnin avulla toiminta ei muutu tavaksi, vaan säilytetään kyky vastata asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin. Toiminnan aikana pohditaan, mitä tehtiin ja kuinka, mutta myös sitä, miksi työntekijät ja asiakkaat reagoivat kyseisellä tavalla. Reflektoinnista on luontevaa siirtyä arvioivaan työotteeseen, jonka avulla halutaan entistä systemaattisemmin kehittää työtä. Arvioivan työotteen avulla tarkastellaan asiakkaan elämässä tapahtuneita muutoksia ja työn vaikuttavuutta. (Heinonen & Sinko 2009, 98.)

Kehittämistyö tarjoaa mahdollisuuden etsiä ja löytää uudenlaisia toimintaperiaatteita ja toimintoja arjen käytäntöihin. Tavoitteena on vastata asiakkaiden monimutkaistuviin ja entistä yksilöllisimpiin palvelutarpeisiin. Laki suo mahdollisuuden prosessin ja työn uudelleen tukemiseen ja luo edellytyksiä laadukkaamman työn tekemiselle.

Työyhteisö tarvitsee selkeät johtamis- ja toimintarakenteet. (Heinonen & Sinko 2009, 100.)

Heikkilä (2002, 363) kirjoittaa, että uutta oppimista korostavissa työorganisaatioissa mietitään jatkuvasti tehokkaita ja tarkoituksenmukaisia työskentelytapoja ja niiden kehittämismahdollisuuksia. Tarpeen on pohtia, tarvitaanko ulkopuolista apua vai löytyykö omasta työorganisaatiosta ongelmanratkaisuun tarvittavat resurssit. Ratkaisuksi esitetään nykyisin tiimityöskentelyä. Jotta tuotteet ja prosessit olisivat mahdollisimman laadukkaita, tiimeissä tulisi pyrkiä jäsenten hyvään ammattitaitoon, sitoutumiseen ja kehittämiseen.

Heikkilän (2002, 19) mukaan tiimien täytyy kohdistaa huomionsa omaan työskentelyprosessiinsa. Tiimissä tulee miettiä tapoja, joilla työtä tehdään yhdessä. Koska ihmisille on yleensä vaikeaa työskennellä yhdessä tehokkaasti, varsinaiseen työskentelyprosessiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tiimille toimiva prosessi on onnistuneen työskentelyn ehdoton edellytys. Työskentelyprosessia tulee kehittää aktiivisesti, ja varsinkin aloittelevan tiimin tulisi pohtia ja päättää yhteisistä toimintatavoista, joilla varmistetaan tehokas yhteistyö tiimin sisällä. Jos yhteisesti sovittaviin menettelytapoihin ja työskentelyprosesseihin ei paneuduta riittävästi, voi työssä tulla ongelmia, jotka häiritsevät tiimin yksittäisten jäsenten ja koko tiimin suoritusta. Tiimin jäsenet turhautuvat heikossa työprosessissa. Mitä suurempi riippuvuus tiimin jäsenillä on toisiinsa, sen varmemmin he haluavat työskentelyprosessin toimivan hyvin.

Kotitarula pyrkii vastaamaan lastensuojelun muuttuviin tarpeisiin työskentelemällä kehittävällä työskentelyotteella. Tiimissä työskennellään joustavasti ja herkästi ympäristön muutosvihjeitä kuullen.

4.4 Tiimityö

Kotitarulan työtä tehdään tiimeissä. Tiimi- ja vuorotyö mahdollistavat päivystyksellisyys joka päivä 8 – 21 välisenä aikana. Asiakaslasten asiat, jotka ovat jaettu tiimissä, ovat tiedossa kaikilla ohjaajilla. Näin lasten, perheiden ja perhehoitajien tukeminen myös akuuteissa tilanteissa mahdollistuu. Tiimissä jokainen tuo oman ammattitaitonsa suunnitteluun ja yhdessä pohtien lapsen sijoitusprosessin vaiheen mukaan suunnitellaan lapselle ja hänen perheelleen sopivat työskentelyt ja työskentelymenetelmät. Tiimissä jaetaan työtä - niin sen sisältöä kuin työtehtäviäkin.

Useimmiten yhteistoiminnan kehittäminen toteutuu tiimityön kehittämisenä ja yhdessä toimien. Ihmisillä on tarve innovatiiviseen ja koordinoituun toimintaan. Tiimioppimisen perustana on ryhmässä muokkautuva yhteinen kieli. Tiimioppimisen haasteena on yhdistää monet aivot, jotta ne toimisivat yhdessä viisaammin kuin yhdet aivot. Tällöin on kyse synergiasta. Tiimissä korostuu yhteistoiminta ja yhteisvastuu. Jokainen tiimin jäsen on vastuussa omien tehtäviensä lisäksi myös kokonaisuudesta. Tiimin jäsenet ovat riippuvaisia toistensa työpanoksesta, ja he ovat yhdessä vastuussa myös toiminnan tuloksista. (Ahonen & Pohjanheimo, 2008, 11, 52.)

Heikkilän (2002, 18) mukaan saumattomien tiimien menestys riippuu tiimin yksilöiden kyvystä tehdä työtä läheisessä kontaktissa muiden tiimin jäsenten kanssa. Tiimin jäsenten työpanoksella ei olisi samaa merkitystä, mikäli se irrotettaisiin tiimin työskentelystä ja yhteisistä päämääristä. Saumattomasti työskentelevän tiimin jäsenten ei tarvitse viettää paljon aikaa keskenään, eikä työtä tarvitse tehdä samassa huoneessa, mutta heidän työskentelynsä tulee olla koordinoitua. Lisäksi on tärkeää, että tiimin jäsenet kommunikoivat keskenään ja ratkaisevat ryhmänä työskentelyssään syntyneitä ristiriitoja, jotka haittaavat tiimin suoritusta.

Tiimissä tarvitaan asioiden aukipuhumista ja tietoista opettelua, jotta tiimin jäsenet oppivat luottamaan toistensa ammattitaitoon. Toimiva tiimirakenne kasvattaa ammattitaitoa. Lastensuojeluprosessin etenemiseksi tarvitaan konkreettisia suunnitelmia ja työn systematisointia, joiden avulla työtä ja vastuuta voidaan aidosti jakaa. Parhaimmillaan yhteisöllisyys toimii yksilön voimavarana. Hyvässä yhteisössä yksittäisen työntekijän ammatillinen itsetunto vahvistuu ja työhyvinvointi lisääntyy. (Heinonen & Sinko 2009, 97.)

Heinonen ja Sinko (2009, 100) korostavat työntekijöiden henkilökohtaisen osaamisen ja työyhteisön tiiminä toimimisen kehittämisen tärkeyttä. Tämä on edellytys sille, että yhteisön jäsenet sitoutuvat työhönsä, kokevat sen mielekkääksi ja toimivat tehtävissään vastuullisesti.

Heikkilän (2002, 177) mukaan tiimin rakentamisessa tiimin jäsenet vaikuttavat toisiinsa sekä tiimin kehittymiseen. Tiimiä rakennettaessa tiimin jäsenten tulisi oman ammatillisen erikoisosaamisensa lisäksi opetella tiimityöskentelytaidot. Tiimityöskentelytaidoista tärkeimmät ovat kommunikointitaidot, kuten kuunteleminen ja puhuminen,

informaation jakaminen, yhdessä tekemisen taidot, luottamus ja avoimuus tiimin jäsenten kesken sekä ongelmanratkaisuprosessin hallinta.

Heikkilä (2002, 231) korostaa, että tiimityöskentely on prosessi. Prosessin ajatus on, että alkuperäisongelma, ratkaisutavat ja arviointi muuttuvat työskentelyn edetessä sen mukaa kuin todellisuus ympärillä muuttuu. Prosessin alussa ei voi täsmällisesti tietää millainen lopputulos tiimityöskentelyllä saavutetaan. Yhteisen työskentelyn suuntaa ohjaamaan tiimin jäsenet rakentavan oman visionsa, jota ei kuvata lukuina tai määri-
nä, vaan laatuna. Visio sisältää ajatuksen siitä, mitä varten juuri tämä joukko tiiminä on olemassa. Lastensuojelun muuttuviin tilanteisiin prosessiajattelu sopii hyvin.

5 LYHYTAIKAISEN PERHEHOIDON HAVAINNOINTITEHTÄVÄ

Sijoitetun lapsen auttamisessa tärkeimpiä asioita ovat turvallinen arki, ennakoitavuus ja läsnäolo. Lapselle tulee tarjota hyviä elämyksiä. Turvan ja lohdun saaminen ruoan, juoman, kosketuksen ja äänen avulla sekä eri aistien kautta on tärkeää. Perhehoitajan tulee olla läsnä emotionaalisesti ja jakaa vaikeita tapahtumia ja tunteita lapsen kanssa. Perhehoitajan on ymmärrettävä, mitä lapsi on kokenut, jotta hän voi tunnistaa lapsen tarpeet ja tunteet lapsen käyttäytymisen taustalla. Sijoitukseen johtaneita tapahtumia tulee käydä läpi lapsen kanssa. Lyhytaikaisen perhehoidon perheen tilanteen on oltava vakaa ja rauhallinen, jolloin perheessä on aikaa kriisistä tulevaa lasta varten. (Vaattovaara & Maula 2009, 19, 23.)

Lyhytaikaisen perhehoidon perheen tulee ottaa sijoitettu lapsi kotiinsa avoimin mielin. Tärkeintä on lapsen olon vakauttaminen. Perhehoitajan tulee sietää lapsen käyttäytymistä ja mahdollista oirehdintaa. Perhehoitajan pitää pyrkiä välttämään lapsen liiallista kasvattamista, ohjausta ja mahduttamista normaalin perhearjen muottiin, joka voi vaarantaa havainnointitehtävän. Sosiaalityöntekijä tarvitsee päätöksentekonsa tueksi tietoa, jota perhehoitaja pystyy hankkimaan elämällä lapsen kanssa arkea. Sijoitetulla lapsella pitää olla tilaa kertoa tarinansa.

5.1 Havainnointitehtävä

Perhehoidon perheen on huomioitava ensimmäisenä lapsen perustarpeet. Vaattovaara ja Maula (2009, 13) kirjoittavat, että perhehoidossa on tarpeen myös havainnoida lapsen suhtautumista arjen tilanteissa, esimerkiksi fyysiseen läheisyyteen, ruokailuun ja

pesutilanteisiin sekä nukahtamiseen. Lapsi käsittelee tilannetta oman kehitysvaiheensa ja kykynsä mukaisesti. Lapsen leikki, piirustukset, tunteiden ilmaisu ja puheet kertovat hänen kokemuksistaan ja käsityksistään.

Sinkkonen (2008, 103 - 104) kertoo, että lapset tarvitsevat elämäänsä säännönmukaisuutta, ennakoitavuutta ja rutiineja, joilla on turvallisuuden kannalta keskeinen merkitys. Kaltoinkohdellut lapset usein suorastaan takertuvat sääntöihin, joita heillä ei ole aiemmin ollut, ja ne tuovat heidän elämäänsä kaivatun järjestyksen.

Turvallisessa perhearjessa luonnollisessa vuorovaikutuksessa tulevat näkyviksi ne ongelmat, joita kiintymyksen syntymisessä on lapsen ja vanhemman välille kertynyt. Perhe tuottaa lapsesta ja hänen vuorovaikutuksestaan erilaista tietoa kuin laitos. Lapsen omaksumat vuorovaikutusmallit ja kiintymyssuhde tulevat näkyviksi suhteessa perhehoidon perheen jäseniin. (Vaattovaara & Maula 2009, 11, 13.) Lyhytaikaisessa perhehoidon kodissa on tilanteita ja tavaroita, joita ei laitospäiväkodin ympäristössä ole. Nämä voivat nostaa esiin asioita lapsen kokemasta. Esimerkiksi lapsi, jonka perheessä käytetään liikaa alkoholia, voi reagoida poikkeuksellisesti perhehoidossa näkemäänsä normaalin alkoholinkäyttöön.

Vaattovaara ja Maula (2009, 15) korostavat, että lyhytaikainen perhehoitaja ei arvioi, vaan kokoaa arkisia huomioitaan. Perhehoitajien havaintojen pohjalta tehtävät tulkinnot ovat vain lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja muiden asiantuntijoiden työtä ja vastuulla. Perhehoitajien tuottama tieto on yksi osa lapsen tilanteen arvioinnista.

Lapset käsittelevät emotionaalisia vaurioitaan hallinnan tunteen ja välttelemisen avulla, jotka voivat ohjata heidän käytöstään. Lapsella on vaistonvarainen tarve hallita tuskallisia ja hämmentäviä asioita ja palauttaa hallinnan tunne. Lapsi pyrkii tällöin kohtaamaan vaikeutensa suoraan dialogissa tai symbolisoivin leikein, jotka auttavat lasta tunteiden tunnistamisessa, voimaantumisen ja stressinhallinnassa. Toinen vaistonvarainen tarve on vältellä tuskallisia tunteita ja niistä puhumista. Lapsia ei pidä painostaa puhumaan, mutta tukahdetut muistot voivat myöhemmin tulla pintaan tuoden uudestaan lapselle haavoittuvuuden tunteet. Traumaattiset kokemukset, joita ei voi tai ei saa käsitellä ikäänkuin koteloituvat mieleen, muuttuvat somaattiseksi oireiluksi ja haittaavat monin tavoin kehitystä. Vaikka onkin tärkeää olla osallistumatta kieltämiseen ja välttelyyn, tulee lapselle antaa riittävästi tilaa tarinoidensa purkami-

seen omaan tahtiinsa ja eri tavoin, esimerkiksi leikkimällä. (Gil 2009, 23 - 25; Sinkkonen 2008, 39; Nurmi & Schulman 2013, 165 - 166.)

Holmbergin (2003, 69 - 72) mukaan lapselle on merkityksellistä kohdata trauma leikkiosuhteissa, jotka hän pystyy hallitsemaan. Tämä lisää turvallisuutta, jolloin lapsi uskaltautuu vähitellen tuomaan leikin kautta traumaan liittyvät tunteet tietoisuuteensa. Lapsi saattaa leikkiä humoristisesti vakavasta asiasta, joka voi vaikuttaa aikuisesta epäsopivalta. Lapsen on helpompi kohdata vaikea asia huumorin ja leikin suojamuurin takaa. Leikki tarjoaa vähemmän uhkaavan väylän lähestyä vaikeita asioita. Leikissä lapsi voi tehdä asioita, joihin ei oikeasti kykene tai uskalla tehdä. Lapsi leikkii kuin huomaamattaan niitä asioita, jotka vaativat sisäistä käsittelyä.

5.2 Lapsen havainnointi

Perhehoitaja saa lapsen sijoituksen alkaessa lapsen perustiedoilla täytetyn havainnointilomakkeen, joka on tarkoitus tuoda täytettynä lapsen neuvotteluun sosiaalityöntekijälle päätöksenteon tueksi. Perhehoitaja saa jokaisen neuvottelun jälkeen uuden havainnointilomakkeen täytettäväkseen sijoituksen jatkuessa. EKSOTEn alueella on käytössä Pelastakaa lapset ry:n perhehoitoon kehitetty havainnointilomake (liite 2).

Havainnointilomake ohjaa havaintojen tekemiseen ja antaa perheelle työvälineen, jolla välittää tietoa ammatillisen tiimin käyttöön. Lomake auttaa arjessa esiin nousevien asioiden jäsentämisessä ja kirjaamisessa. Kun lyhytaikainen perhehoitaja vastaanottaa lapsen, tulee ensin mahdollisuuksien mukaan selvittää lapsen terveydentila. Ensivaikeus kutsu lapsen olemuksesta, kehon ja ihon tarkistaminen, siisteys ja erityiset huomiot kirjataan ylös. Lomakkeeseen kirjataan huomioita lapsen arjen sujumisesta, lapsen käyttäytymisestä sekä kehityksen eri osa-alueilta, jotka tulevat näkyviksi huolenpidon ja toiminnan kautta. Lomake ohjaa kirjaamaan myös lapsen erityiset taidot ja positiiviset piirteet. (Vaattovaara & Maula 2009, 13 - 15.)

Tieto lapsesta muodostuu katseesta, puheesta ja vuorovaikutuksesta. Lapsen katsominen ja havainnointi, lapsesta puhuminen ja puheen pitäminen lapsessa rakentavat lapsen osallisuutta. Myös lapsen ja vanhemman näkeminen yhdessä rakentaa lapsen osallisuutta. Lapsen ja vanhempien yhteisen hetken kokeminen eli vuorovaikutuksellinen havainnointi voi kertoa tilanteesta paljon, joka on joskus myös enemmän kuin lapsi tai vanhemmat haluavat. Joskus vaikeuksista kertominen voi olla perheelle liian vaikeaa,

jolloin työntekijä voi tulla mukaan tilanteeseen, jonka he haluaisivat työntekijän tietävän. Työntekijä saa näin tietoa perhetilanteesta ja voi auttaa perhettä sanoittamalla tapahtunutta. (Muukkonen 2009, 136.)

Lyhytaikaisessa perhehoidossa Kotitarula mahdollistaa lapsen ja vanhempien tapaamiset. Tapaamisia järjestetään lasten ja nuorten vastaanottokodissa tai perheen kotona, joskus myös perhehoidon perheessä. Kotitarulan ohjaajat havainnoivat tapaamisia ja keräävät arvokasta tietoa perheen vuorovaikutuksesta. Tapaamiset voivat olla sosiaalityöntekijän ohjeistuksen mukaisesti joko tuettuja tai valvottuja. Sosiaalityöntekijän tarvitseman tiedon ja lastensuojeluprosessin vaiheen mukaan tapaamisissa voidaan joko tukea ja ohjata vanhempia toiminnassaan tai havainnoida perhettä puuttumatta tapahtumien kulkuun.

Kotitarula tukee perhehoitajia havainnointitehtävässä ja lapsen asioissa puhelinkeskusteluihin ja kotikäynneihin sovitusti ja akuuteissa tilanteissa. Kotitarula työskentelee sijoitetun lapsen kanssa, ja joskus työskentely on tarpeen tehdä myös yhdessä perhehoitajan kanssa. Perhehoitajilla on mahdollisuus havainnoida lapsen leikkiä. Kotitarulan tehtävänä on ohjata perhehoitajia työskentelyssä ja työmenetelmien käytössä. Perhehoitajan arjessa ja työskentelyssä saatujen havaintojen jakaminen Kotitarulan ohjaajien kanssa on tärkeää havainnointitehtävässä.

6 TUTKIMUSKOHTTEEN KUVAUS

Työskentelen uudella, vuonna 2012 perustetulla Kotitarula-osastolla Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden lasten ja nuorten vastaanottokoti Tarulantuvassa (vuoden 2014 alusta Tarulantuvan perhetukikeskus). Osaston työntekijät valittiin Kotitarulaan oman toiveensa mukaan vastaanottokodin muilta osastoilta. Yhtenä osana työtäni on ollut työskentely lyhytaikaisen perhehoidon perhehoitajien, perheisiin sijoitettujen lasten ja biologisten vanhempien kanssa. Helmikuussa 2013 siirryin tiimiin, jonka tarkoituksena on keskittyä tämän työmuodon kehittämiseen. Kotitarulan lyhytaikaisen perhehoidon tiimiin kuuluu kolme ohjaajaa (sosionomi AMK) ja vastaava ohjaaja. Tutkimuksessa myöhemmin puhuttaessa tiimistä tarkoitetaan sillä tätä edellä mainittua tiimiä. Kotitarulan toinen työskentelymuoto on kotiin tehtävä vastaanottokodin työ. Lapset asuvat omassa kodissaan, jonka mahdollistaa Kotitarulan päivystyksellisyys ja perhekohtaisesti suunniteltu intensiivinen työ. Vastaanottokodin työtä tehdään kodeissa toiminnallisesti, työskentelyin lapsen, vanhemman ja koko perheen kanssa. Kotita-

riikan työmuoto on mahdollistanut myös lyhytaikaisesta perhehoidosta kotiutuneen lapsen jatkotyöskentelyn ja perheen tukemisen omassa kodissaan.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Toimintamallin laatimisen tueksi nähtiin tarpeelliseksi tehdä haastattelututkimus perhehoitajille. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää:

1. Miten lyhytaikaisen perhehoidon tiimin työllä voidaan tukea lyhytaikaisen perhehoidon perheitä jaksamaan työssään?
2. Miten lyhytaikaisen perhehoidon tiimin ammatillisella työskentelyotteella voidaan tukea lyhytaikaisten perhehoitajien työtä lasta havainnoitaessa?
3. Miten lyhytaikaisen perhehoidon tiimin ja perhehoitajien välistä yhteistyötä kehitetään?

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lyhytaikaisen perhehoidon työn haasteet ja tutkia, miten lyhytaikaisen perhehoidon tiimi voi vastata näihin haasteisiin yhteistyössä perhehoitajien kanssa. Tavoitteena oli haastatteluista ja tiimin työskentelystä saadun tiedon perusteella luoda mahdollisimman hyvä toimintamalli lyhytaikaisen perhehoidon tiimin työhön yhteistyön sujumiseksi. Kehittämistutkimuksen tavoitteena oli saada aikaan selkeä työskentelytapa, joka juurrutetaan käytäntöön helpottamaan työskentelyä ja yhteistyötä.

8 TUTKIMUKSEN MENETELMÄ JA LÄHESTYMISTAPA

Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusotteella kehittämistutkimuksen menetelmää soveltaen, koska tavoitteena on saada työskentelytapa käytäntöön. Kanasen (2012, 25) mukaan kehittämistutkimuksella ei ole omia menetelmiään, joten kehittämistutkimuksessa käytetään laadullisen tutkimuksen tutkimusotetta ja menetelmiä.

Kehittämistutkimuksessa on taustalla prosessi tai asiantila, jonka halutaan olevan kehittämisen ja muutoksen jälkeen paremmin. Perinteisissä opinnäytetöissä löydetään ongelman syyt, mutta tutkimus jää asiantilan toteamiseen. Kehittämistutkimuksessa ongelman poistaminen vaatii toimintaa, joka johtaa muutokseen. Kehittämistutkimus

tuottaa käytännön työelämään käyttökelpoisia ratkaisuja, ja niiden toimivuus yleensä myös varmistetaan. (Kananen 2012, 13, 16.)

Kanasen (2012, 28) mukaan perinteinen tutkimus lähtee siitä, että tutkija ei saa vaikuttaa tutkittavaan ilmiöön, jos halutaan luotettavaa tietoa. Kehittämistutkimuksessa sitä vastoin tutkija on keskeisessä roolissa muutoksen organisoinnissa ja on siten osa tutkimuksen kohdetta. Tässä tutkimuksessa oli olennaista, että tutkijalla oli kokemus Kotitarulan työstä, jolloin toimintamallin luominen haastatteluiden tulosten pohjalta oli mahdollista.

Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena on ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja mielekkään tulkinnan antaminen. Koska laadullisessa tutkimuksessa pyritään ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen, aineiston analyysi on syklinen prosessi. (Kananen 2012, 29 - 30.) Tutkimuksen tulosten, työn tekemisen ja teorian peilaamisen joustavaa sykliä tarvittiin toimintamallin luomiseen.

Opinnäytetyö perustuu tieteenfilosofialtaan fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen kerrottujen kokemusten ollessa osa tutkimusta. Heikkilän, Jokisen ja Nurmelan (2008, 30) mukaan fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa korostaa yksilöllisiä, subjektiivisia merkityksiä. Hermeneuttisen tutkimuksen keskeisimmät termit ovat tulkinta ja ymmärtäminen. Fenomenologia tarkastelee yksinomaan sitä, mikä ilmenee, ja sen keskeisenä tavoitteena on kokemuksen ymmärtäminen. Ongelmallista on kuitenkin määritellä, mitä ymmärtäminen on tai kuinka voidaan ymmärtää. Tutkija joutuu tekemisiin omien käsitystensä kanssa, joista hänen tulee olla tietoinen ja olla tasapainossa niiden ja todellisuudessa ilmenevien käsitysten kanssa.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 34) korostavat fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusperinteen erityispiirteinä, että ihminen on tutkimuksen kohteena ja tutkijana. Tutkimuksen teon kannalta keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys.

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. Tavoitteena on tehdä jo tunnettu tiedetyksi. Tutkimuksessa yritetään nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, mikä on tottumuksen myötä tullut huomaamattomaksi ja itsestään selväksi tai se, mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu. Fenomenologis-hermeneuttista tutkimusta voi kutsua myös tulkinnalliseksi tutkimukseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35.) Tutkimuksessa myös jo käytössä

olevia ja hyväksi koettuja työskentelytapoja nostettiin näkyväksi toimintamalliin, ja niille haettiin tietoinen merkitys.

9 AINEISTON KERUU JA ANALYYSI

Kanasen (2012, 55, 64 - 66) mukaan tutkijan ensimmäinen vaihe kehittämistutkimuksessa on ymmärryksen hankkiminen tutkittavasta kohteesta eli ilmiöstä. Lähtökohtatilanteen kartoittamisessa, kuten myös tutkimusongelman täsmentämisessä, voidaan käyttää kirjallisuuteen perehtymisen lisäksi esimerkiksi KJ-menetelmää. Kehittämiskohde tulee rajata tarkasti.

KJ-menetelmän ideana on tiivistää ajatuksia ja saada ilmiön keskeiset teemat näkyviksi. Lyhytaikaisen perhehoidon tiimin jäsenet kirjasivat työssään lyhytaikaisten perhehoitajien kanssa esille nousseita ongelmia/aiheita/teemoja muistilapuille, ja sen lisäksi aiheesta keskusteltiin tiimipalaverissa. Havainnot tarkasteltiin huolellisesti ja samankaltaiset havainnot ryhmiteltiin ryhmiksi, kunnes saatiin muutama keskeinen teema. Keskeisimpiä teemoja olivat työssäjaksaminen, havainnointi, yhteistyö, työn haasteet ja tiedonvälitys. Tiimi koki tarpeelliseksi selkeän työskentelyn toimintamallin luomisen perhehoitajien työn tukemiseksi ja oman työnsä jäsentämiseksi. Lisäksi perhehoidon tiimissä pidettiin perhehoitajien havainnointitehtävän tukemista ensiarvoisen tärkeänä. Näitä teemoja käytettiin laadittaessa haastattelurunkoa lyhytaikaisia perhehoitajia varten. Työskentelyprosessi jaettiin kolmeen vaiheeseen selventämään prosessin kulkua. Vaiheet olivat alkuvaihe, sijoitusvaihe ja lopetusvaihe.

Tutkimuksessa käytettiin tiedonhankintamenetelmänä teemahaastattelua (ks. liite 3) haettaessa tietoa perhehoitajien kokemasta, nykytilanteesta sekä toiveista. Aineiston keruumenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, koska kysymyksessä oli vähän kartoitettu alue. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2010, 205) mukaan haastattelu on hyvä valinta, kun halutaan samalla selventää saatavia vastauksia ja syventää saatavia tietoja. Tutkimuksessa halutaan korostaa myös sitä, että ihminen on tutkimustilanteessa subjekti, ja hänelle annetaan mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Ihminen on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli.

Kehittämistutkimus ei pyri yleistämään. Tutkimustuloksena saadaan muutos entiseen, joka koskee vain kehittämisen kohteena ollutta ilmiötä. Muutosprosessin toteuttami-

nen voidaan siirtää vastaavaan kontekstiin, mutta ei tulosta sellaisenaan, koska tulos edellyttää muutosprosessia. Tulokset voivat olla luonteeltaan sellaisia, että niillä on käyttöä laajemminkin. Yksittäisen palvelun kehittämistyölle on löydetty konsepti, jolla voidaan parantaa palveluita laajemminkin. (Kananen 2012, 43 - 44.)

Lyhytaikaisen perhehoidon tiimi kävi kotikäynnillä kuuden perhehoidon perheen luona. Perhehoidon perheitä oli haastattelujen alkaessa kahdeksan kappaletta. Valinta tutkimukseen osallistuvista perhehoitajista tehtiin sen mukaan, ketkä olivat tutkimushetkellä sijoitusvalmiudessa. Perheiden pienen lukumäärän vuoksi oli mahdollista ja tarkoituksenmukaista ottaa kaikki aktiiviset lyhytaikaiset perhehoidon perheet mukaan tutkimukseen. Perhehoitajille oli alustavasti puhuttu tulevasta tutkimuksesta. Perhehoitajien osallistuminen tutkimukseen ja kehittämistyöhön oli osa yhteistyötä lyhytaikaisen perhehoidon tiimin kanssa. Kotikäyntien aikana perhehoitajat haastateltiin. Vastaukset kirjattiin paperille samalla, kun keskustelua käytiin. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2010, 222) mukaan litterointi voidaan tehdä valikoiden teema-alueiden mukaisesti.

Ymmärtämiseen pyrkivässä lähestymistavassa käytetään tavallisesti laadullista analyysia ja päätelmien tekoa. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston runsaus ja elämänläheisyys tekevät analyysivaiheen mielenkiintoiseksi ja haastavaksi. Yleensä tutkija ei pysty hyödyntämään kaikkea keräämäänsä aineistoa, eikä se ole tarpeenkaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 224 - 225.)

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2010, 224) mukaan pääperiaatteena voidaan pitää, että valitaan sellainen analyysitapa, joka parhaiten tuo vastauksen ongelmaan tai tutkimustehtävään. Yksi tavallisimmista analyysimenetelmistä on teemoittelu. Kananen (2012, 117) mukaan teemoittelua tyypittelynä voidaan käyttää silloin, kun aineisto on kerätty teemahaastattelulla.

Kun tutkimustulokset on analysoitu, ne on myös selitettävä ja tulkittava. Tulkinnalla tarkoitetaan sitä, että tutkija pohtii analyysin tuloksia ja tekee niistä omia johtopäätöksiä. Tulkinta on aineiston analyysissä esiin nousevien merkitysten selkiyttämistä ja pohdintaa. Tuloksista on tehtävä synteesejä, jotka kokoavat yhteen pääseikat ja antavat vastaukset asetettuihin ongelmiin. Tutkimuksesta tulisi löytyä yleiset abstrahoidut linjat. Johtopäätökset perustuvat laadittuihin synteeseihin. Tutkijan on pohdittava, mi-

kä on saatujen tulosten merkitys tutkimusalueella ja mikä laajempi merkitys tuloksilla voisi olla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 229 - 230.)

Haastatteluista saatu aineisto koottiin yhteen teemoittain haastattelulomakkeessa käytettyjen otsikoiden alle. Niitä käytännön työhön peilaamalla muodostettiin työskentelyn toimintamalli. Jotta aineistoa voitiin kuvata elävämmiin, käytettiin joitakin suoria lainauksia. Tätä varten perhehoitajat numeroitiin.

Työskentelyn toimintamallin rakentamisen pohjana käytettiin haastatteluiden lisäksi tiimin kokemuksia ja tietoa työskentelystä lyhytaikaisen perhehoidon parissa. Tietoa ja kokemuksia käsiteltiin useissa kokouksissa eri kokoonpanoissa. Kokouksia pidettiin tiimin jäsenten, perhehoitajien sekä sijaishuollon yksikön työntekijöiden kanssa.

10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Kanasen (2012, 161 - 162) mukaan opinnäytetyön tutkimustulosten ja johtopäätösten pitäisi olla oikeita, uskottavia ja luotettavia. Luotettavuus mittaa työn laatua. Luotettavuuskysymykset tulee ottaa huomioon opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa.

Tutkimussuunnitelman seuraaminen ja muistiinpanojen tekeminen prosessin aikana auttoivat kohdistamaan ajatukset tutkimuksen luotettavuuteen. Kanasen (2012, 162, 164) mukaan luotettavuustarkastelussa on kyse tutkimusprosessin eri vaiheissa tehtyjen valintojen ja niiden toteutuksen arvioinnista. Jotta opinnäytetyötä voitaisiin pitää laadukkaana eli luotettavana, on perusedellytys riittävän tarkka dokumentaatio. Lisäksi kehittämistutkimusta tekevän tulee muistaa, että kyseessä on kaksi eri prosessia eli kehittämistyö ja tutkimustyö.

Kananen (2012, 172) muistuttaa, että laadullisessa tutkimuksessa luotettavuusarvion tekeminen on huomattavasti vaikeampaa kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Luotettavuusmittarit eivät sovellu sellaisenaan laadulliseen tutkimukseen ja yhteiskuntatieteisiin, joissa tutkimuskohteena on ihminen. Ihminen ei toimi aina samalla tavalla, eikä useinkaan rationaalisesti.

Ammattikorkeakoulujen kehittämistyössä ja siihen liittyvässä tutkimuksessa on noudatettava hyvän tieteellisen toiminnan periaatteita. Toisaalta käytännönläheisessä ammatillisessa toiminnassa korostuvat samalla ammattieettiset periaatteet, jotka ovat

ammattikuntien laatimia. Kehittämistoiminnalla tai siihen liittyvällä tutkimuksella ei saa loukata ketään, eikä väheksyä eri ihmisiä tai ihmisryhmiä. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 43 - 44.)

Opinnäytetyössä tärkeimpänä asiana oli henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen. Mahdolliset tilannekuvaukset ja lainaukset tuli dokumentoida siten, ettei lukija pysty tunnistamaan henkilöitä kuvauksesta. Ennen opinnäytetyön tekemisen aloittamista tutkimussuunnitelma lähetettiin hyväksyttäväksi Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden eettiselle lautakunnalle. Tutkimusaineisto säilytettiin opinnäytetyön prosessin ajan ja siihen palattiin säännöllisesti kirjoitusvaiheessa. Jatkuva reflektointi Kotitarulan tiimin jäsenten kanssa lisäsi luotettavuutta. Haastatteluiden lopuksi tehdyt muistiinpanot käytiin läpi yhdessä haastateltavien kanssa ja varmistettiin, että asiat oli ymmärretty oikein.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa todetaan, että tutkimuksen luotettavuuden ja uskottavuuden takaa parhaiten hyvien tieteellisten menettelytapojen noudattaminen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaisesti tutkimustyössä tulee noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkijat soveltavat tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Lisäksi tutkijan tulee ottaa huomioon muiden tutkijoiden työ ja saavutukset huomioon asianmukaisella tavalla. (Kuula 2006, 34 - 35.)

Metsämuurosen (2006, 23) mukaan tieteelliseen tiedonhankintaan vaikuttavat voimakkaasti tutkijan omaksumat käsitykset luotettavasta tiedosta ja todellisuudesta. Vaatimus täydellisestä objektiivisuudesta on siinä suhteessa lähinnä ihanne. Tieteellinen tieto ei ole myöskään koko totuus asiasta, sillä totuus on aina laajempi kuin mitä tutkimuksella pystyttiin havaitsemaan.

Tutkimus- ja kehittämishankkeissa raportointi on tärkeää, sillä kehittämistyön ja siihen liittyvän tutkimuksen tulokset on tarkoitettu hyödynnettäviksi. Eettisesti kestävässä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa on oleellista rehellisesti, asiallisesti, perustellusti ja huolellisesti tiedotetut tulokset. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 46.)

11 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA TOIMINTAMALLIN TYÖSTÄMINEN

11.1 Sijoitukseen tulotilanne ja sijoituksen alkuvaihe

Perhehoitajat pitivät sijoitukseen tulotilanteessa tärkeimpänä tietoa lapsen allergioista, terveydentilasta, perhetaustasta ja tilanteesta, josta lapsi tulee. Tieto lapsen päivärytmistä, tavoista ja tottumuksista auttoi lasta sopeutumaan perheeseen. Erityisiä huomioita lapsen hoitoon vaikuttavista seikoista olivat esimerkiksi lapsen etninen tausta tai uskontokunta.

Perhehoitajat kokivat saavansa riittävästi tietoa lapsesta tulotilanteessa, mikäli tietoa oli saatavilla. Perhehoitajilla oli luottamus siihen, että lisätietoja lapsesta ja hänen tilanteestaan annetaan sitä mukaa, kun sitä saadaan. Haastatteluissa huomionarvoinen näkökulma saatiin siitä, kuinka tieto toimitetaan perhehoitajalle keskitetysti niin, ettei se häiritse kohtuuttomasti arjen työtä kodissa:

”Useampi ihminen soitti lapsen asioissa sijoituksen alussa. Aina ei tiennyt enää kenen kanssa jutteli. Teki yhteistyöstä sekavaa. Puhelinrumba vai aloitusneuvottelu?” (Perhehoitaja 6.)

Sijoituksen alkuvaiheessa Kotitarulan päivystyksellisyys ja mahdollisuus lainata lapsen hoitoon tarvittavia tarvikkeita koettiin tärkeänä tukena. Perhehoitajat kokivat myös hyvänä ja heidän työtään tukevana, että sijoituksen alkuvaiheessa heihin otetaan yhteyttä Kotitarulasta:

”Yhdessä pohtiminen on tärkeää, on hyvä, että Kotitarulasta soitetaan. Perhehoitajalla voi olla kynnys, mistä asiasta kehtaa soittaa ja arjen touhuissa soittamista tulee siirrettyä.” (Perhehoitaja 1.)

”Soitto Kotitarulasta on hyvä, he ajattelee meitä, ettei lasta vain unohdeta perheeseen.” (Perhehoitaja 5.)

Havainnointilomakkeen täyttämisen lisäksi jotkut perhehoitajat olivat pitäneet havainnoistaan lapsen arjessa myös päiväkirjaa tai päiväraporttia. Havainnointilomake oli koettu toisaalta hyvänä ja toisaalta taas liian hankalana ja jäykkänä arviointimenetelmänä. Perhehoitajat havainnoivat lasta lapsen normaalin kehitykseen peilaten. Perhe-

hoitajilla oli toive, että erityisistä huomioitavista asioista keskusteltaisiin Kotitarulan ohjaajien kanssa.

11.2 Sijoitusvaihe

Perhehoitajien työn haasteita olivat esimerkiksi perheen arjen aikataulutus, kuljetusten järjestäminen, perherakenteen muutokset ja ryhmäytyminen uuden lapsen tullessa. Kun aika ja resurssit olivat rajallisia, oli asioita priorisoitava arjen sujumiseksi. Perhehoitajat toivoivat varallaolokorvausta. Esiin tuli myös toivetta, että olisi taloudellisesti mahdollista toisenkin vanhemman jäädä pois kodin ulkopuolisesta työstä, jolloin perhehoitotyöhön jäisi enemmän aikaa ja resursseja. Lapsi, lapsen vanhemmat ja sukulaiset voivat myös olla haasteellisia. Oman lisänsä työhön tuo esimerkiksi sijoitetun lapsen vanhemman jatkuva soittaminen lapselle niin, ettei lapsi saa mahdollisuutta kiinnittyä perheen arkeen. Vanhempi voi myös takertua epäolennaisiin asioihin lapsen hoidossa ja väärin ymmärrysten johdosta syytellä perhehoitajia:

”Haasteena on uusiin ihmisiin tutustuminen ns. huonoissa merkeissä.”

(Perhehoitaja 6.)

”Haaste on saada lapsi kotiutumaan, saada luottamus syntymään.”

(Perhehoitaja 3.)

Perhehoitajat kokivat tärkeänä Kotitarulasta saatavan konkreettisen tuen esimerkiksi kuljetusavun, tavaroiden lainaamismahdollisuuden ja tiedon jakamisen. Kotitarulan päivystyksellisyys ja konsultaatio olivat hyvää yhteistyötä ja tukena perhehoitajan arjessa. Tukea olivat myös neuvottelut. Keskustelu perhehoitajien kanssa osoitti tarpeen Kotitarulan yhteydenotolle neuvotteluiden jälkeen. Soittaminen antoi perhehoitajalle mahdollisuuden purkaa tunteitaan. Perhehoitajat kokivat yleisesti jaksamistaan helpottavana, että sijoitetun lapsen vanhempia ja sukulaisia voi ohjata ottamaan yhteyttä Kotitarulaan muissa kuin lapsen hoitoon liittyvissä asioissa:

”Tunne on, että apua saa tarvittaessa ilman virallisempaa yksilötyönohjausta.” (Perhehoitaja 2.)

”Varsinkin isomman lapsen kohdalla tilanne tulee äkkiä, kun pitäisi osata vastata viisaasti, tällöin on tärkeää saada vahvistusta omille ajatuk-

sille siitä, että toimii oikein. Tällaisissa tilanteissa Kotitarulan saatavilla olo on tärkeää.” (Perhehoitaja 4.)

Työnohjauksesta keskusteltaessa yksilötyönohjausta ei yleisesti kaivattu, koska perhehoitajilla oli mahdollisuus soittaa Kotitarulaan päivystyksellisesti. Ryhmätyönohjauksessa koettiin hyvänä vertaistuki, muiden perhehoitajien tapaaminen ja lastenhoitoapu työnohjauksen aikana.

Havainnoinnin tueksi tarjottu työskentely lapsen kanssa yhdessä Kotitarulan ohjaajan kanssa koettiin hyvänä mahdollisuutena. Toisaalta työskentelyn koettiin vievän myös aikaa muulta perheeltä ja olevan käytännössä hankala järjestää. Tämän tärkeän näkökulman myötä keskusteltiin hoitoavusta perheen muille lapsille Kotitarulasta työskentelyn ajaksi. Sijoitetun lapsen kannalta työskentely koettiin kuitenkin tärkeänä. Työskentelyssä perhehoitajan luottamussuhdetta lapseen pystyttiin hyödyntämään ja toisaalta saatiin useampi näkökulma.

11.3 Sijoituksen loppuvaihe

Kotitarulan toivottiin tuovan esille ja muistuttavan muille yhteistyötahoille, että perhehoitajat toivovat sijoituksen päättyvän suunnitelmallisesti niin, että sijoituksessa ollut lapsi ja perheen muut lapset ehtivät valmistautua siihen ja jättää jäähyväiset. Perheen muiden lasten kesken heräsi paljon erilaisia tunteita ja keskustelua lyhytaikaisesti sijoitetun lapsen lähtiessä. Lyhytaikaisessa perhehoidossa oli tärkeää tiedostaa sijoituksen väliaikaisuus.

Lopetuskeskustelu koettiin tärkeäksi tueksi ja yhteistyöksi. Se antoi mahdollisuuden tunteiden purkamiseen, ja palautteen antamiseen sekä saamiseen. Lopetuskeskustelussa voidaan pohtia, tarvitseeko perhehoitaja tauon ennen seuraavaa sijoitusta perheeseen. Lopetuskeskustelu selkeytti ajatuksia. Lopetuskeskustelu oli myös yhteistyön läpikäymistä. Loppuvaiheessa tarvittiin lopetuskeskustelun lisäksi konsultaatiota ja työnohjausta tilanteesta riippuen:

” Lyhytaikaisen sijoituksen jälkeen itsensä purkaminen ja tilanteen nollaaminen on tärkeää. ” (Perhehoitaja 1.)

11.4 Toimintamallin työstäminen

Tutkimustulosten pohjalta tehtiin työskentelyn toimintamalli (liite 4), joka otettiin käyttöön syksyllä 2013.

Tiimissä tuotiin esiin ohjaajien omia kokemuksia työskentelystä lyhytaikaisessa perhehoidossa. Näitä kokemuksia työstettiin, ja ne otettiin huomioon toimintamallia laadittaessa. Toimintamallin pohjana käytettiin tiimin aiemmin laatimaa toimintaohjetta, jossa oli ohjeistettu sijoitukseen tulotilanne ja lopetusvaihe.

Ensin haastatteluaineisto purettiin teemoittain. Prosessi jaettiin sijoitukseen tulotilanteeseen, sijoituksen alkuvaiheeseen, sijoitusvaiheeseen ja sijoituksen loppuvaiheeseen. Haastatteluista esille tulleet tiedot ja toiveet yhdisteltiin laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Haastatteluaineistosta saatu tieto yhdistettiin työskentelyprosessiin.

Tutkimustuloksia käsiteltiin useissa kokouksissa useilla kokoonpanoilla. Kokouksissa käsiteltiin niitä työskentelytapoja, joita Kotitarulalla oli mahdollisuus tarjota haastatteluissa esiin tulleiden tarpeiden mukaan. Toimintamalliin liitettiin Kotitarulan yhteistyö muiden tahojen kanssa. Avohuollon sosiaalityöntekijöiden, sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalipäivystyksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä sovittiin kunkin tahon kanssa erikseen työskentelystä saatujen kokemusten pohjalta.

11.5 Toimintamallin toimivuuden arviointi

Haastatteluiden aikaan Kotitarula oli tehnyt yhteistyötä perhehoitajien kanssa noin vuoden ajan. Perhehoitajilla oli kokemusta kokeilluista työskentelytavoista ja -menetelmistä. Yleinen mielipide perhehoitajien haastatteluissa yhteistyöstä Kotitarulan kanssa oli, että asiat toimivat hyvin. Toimintamallin käyttöönottamisen jälkeen järjestetyissä palautekeskusteluissa, jotka järjestetään aina sijoituksen loppumisen jälkeen, perhehoitajat antoivat runsaasti hyvää palautetta yhteistyön toimivuudesta ja luotettavuudesta:

”Kotitarulalla on perhekeskeisempi tapa hoitaa työtä. Voi luottaa siihen, että voi soittaa ja Kotitarulassa heti tiedetään kuka soittaa ja missä asiassa, kun sanoo nimensä. Asiat hoituu, asioista ollaan perillä. Voi lait-

taa vaikka tekstiviestin. Ennen tuntui, että oli enemmän oman onnensa nojassa sijoitetun lapsen kanssa.” (Perhehoitaja 6.)

”Kotitarulan kanssa päivittäin käydyt keskustelut haastavan lapsen asioissa helpottivat. Asiat eivät jääneet hampaan koloon, ei tarvinnut iltaisin purkaa kaikkea miehelle ja pystyi aloittamaan uuden päivän puhtaalta pöydältä.” (Perhehoitaja 1.)

Sijaishuollon yksikön kanssa käydyssä palautekeskustelussa todettiin toimintamallin antavan tukevan rungon työskentelylle. Kotitarulan uusien ohjaajien sekä uusien sosiaalityöntekijöiden perehdytyksessä toimintamalli on ollut hyvä ja antanut selkeän kuvan työskentelyprosessista.

Toimintamalli on auttanut tiimin jäseniä jäsentämään omaa työtään. Toimintamalli takaa työn tasalaatuisuuden. Koska kyseessä on uusi työmuoto, toimintamalli helpottaa työmuodon esiin tuomisessa.

Opinnäytetyön valmistumisaikataulun vuoksi toimintamallin käyttöönoton ja sen toimivuuden arvioinnin aikaväli oli vain reilun puolen vuoden mittainen. Toimintamallia ei voida tämän ajanjakson perusteella arvioida loppuhaastattelulla. Toimintamallin toimivuutta arvioidaan jatkossa lisää ja sitä päivitetään tarpeen mukaan.

12 POHDINTA

Suomessa on perinteisesti sijoitettu lapsia suurelta osin laitoksiin. Lainsäädännön ja yleisen ajattelutavan muutoksen vuoksi tulevaisuudessa sukulaissijoitusten määrä ja perhehoitotyö tulevat lisääntymään. Lasten ja nuorten vastaanottokoti Tarulantuvan toiminnan laajentuessa Kotitarula-osaston ja lyhytaikaisen perhehoidon työmuodon myötä vastaanottokotityö on kokonaisuudessaan muuttanut muotoaan, jota kuvaa myös nimenmuutos Tarulantuvan perhetukikeskukseksi vuoden 2014 alusta.

Laitossijoituksessa lapsi ei elä normaaliolosuhteissa. Perhehoidossa lapsi voi elää perheessä, jossa eletään normaalia arkea. Perhehoito tarjoaa sijoitetulle lapselle mahdollisuuden elää sijoituksen ajan perhe-elämää ja Kotitarulan työmuoto mahdollistaa sen, että lapsi voi tuetusti siirtyä takaisin omaan kotiinsa. Työskentely sekä lapsen että

vanhempien kanssa mahdollistaa perhekeskeisen vuorovaikutuksen lisääntymisen ja lapsen mahdollisuuden olla vanhempiensa kanssa omassa kodissaan.

Perhehoitajien laadukkaan työn mahdollistaminen ja työssäjaksaminen ovat osa-alueita, joita on tärkeää tutkia ja kehittää, jotta perhehoito on todellinen vaihtoehto laitossijoitukselle. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden Tarulantuvan perhetukikeskuksessa kehitetty Kotitarula-malli on yksi tapa mahdollistaa lapselle perhehoito. Tämän opinnäytetyön perusteella perhehoitajilta ja yhteistyötahoilta saadun palautteen mukaan Kotitarula-malli on ilmeisen onnistunut. Toimintamallilla on pystytty vastaamaan siihen tarpeeseen, mikä oli herännyt niin perhehoitajilla kuin sosiaalityöntekijöillä perhehoidon onnistumiseksi.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käytetyn Vaattovaaran ja Maulan (2009) tutkimuksessa lastensuojelun lyhytaikaisesta perhehoidosta sosiaalityöntekijällä oli merkittävä rooli työskentelyssä sijoituksen aikana. Perhehoitajalle jäi tehtäväksi sijoitetun lapsen vanhempien tukeminen ja tapaamisten havainnointi. Kotitarula-mallissa lyhytaikaisen perhehoidon tiimin työ vapauttaa sosiaalityöntekijän lastensuojelun päätöksentekoprosessiin. Sosiaalityöntekijöiden niukoilla resursseilla lyhytaikainen perhehoito olisi varmasti liian työllistävää ilman Kotitarulan osallisuutta. Kotitarulan työskentely vanhempien kanssa vapauttaa perhehoitajan perhearkeen ja sijoitetun lapsen olon vakauttamiseen. Perhehoitaja voi olla neutraali suhteessa sijoitetun lapsen vanhempiin, joka vähentää mahdollisia konflikteja ja tukee lapsen sijoituksen onnistumista perhehoidossa. Perhehoitoon voidaan näin ollen sijoittaa myös uhkaavasti käyttäytyvien tai vastentahtoisesti suhtautuvien vanhempien lapsia, koska yhteydenpitoa voidaan tarvittaessa rajoittaa. Lapsen ja vanhempien yhteydenpito ja tapaamiset järjestetään tällöin Kotitarulan kautta.

Kotitarulan tärkeä tehtävä on perhehoitajien työhyvinvoinnin ja havainnointitehtävän tukeminen. Sijoitettu lapsi tuo perheeseen kaaoksen mukanaan. Kotitarulan tiimin tehtävänä on tiedostaa ja tunnistaa sijoitetun lapsen erityistarpeita ja ohjata perhehoitajia ottamaan ne huomioon. Sijoitettu lapsi toimii usein odottamattomalla tavalla tilanteeseen nähden omista lähtökohdistaan johtuen. Perhehoitajan hyvästä hoidosta huolimatta lapsi voi esimerkiksi käyttäytyä aggressiivisesti. Jokaisella sijoitetulla lapsella on oma tarinansa ja kokemusmaailmansa, jota värittää tietynlainen epävarmuus ja turvattomuus. Lapsen turvallisuuden tunteen vahvistaminen on ensisijaista. Lapsella pi-

tää olla tilaa kertoa oma tarinansa. Tehokkaalla tiimityöskentelyllä ja työskentelyprosessien toimivuudella ja kehittämisellä Kotitarula-mallin avulla mahdollistetaan laadukas lyhytaikainen perhehoitotyö.

LÄHTEET

- Ahonen, J. & Pohjanheimo, E. 2008. Asian ytimessä. Työkulttuurin kehittäminen oppivassa organisaatiossa. Helsinki: Palmenia.
- Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, s. 16 - 46.
- Bardy, M. & Heino, T. 2012. Lastensuojelun ytimessä: osattomuudesta osallisuuteen. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivitiie-Kallio, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim, s. 62 - 73.
- Becker-Weidman, A. & Shell, D. 2010. Työ lasten kanssa, joilla on diagnosoitu reaktiivinen kiintymyshäiriö: opettajille, sosiaalityöntekijöille, nuorisotyöntekijöille ja muulle henkilökunnalle. Teoksessa: Becker-Weidman, A. & Shell, D. (toim.) Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Tampere: PT-Kustannus, s. 261 - 275.
- Gil, E. 2009. Hyväksikäytettyjen ja traumatisoituneiden lasten auttaminen. Suomi. UNIPress.
- Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Heikkilä, K. 2002. Tiimit - avain uuden luomiseen. Helsinki: Kauppakaari.
- Heinonen, H. & Sinko, P. 2009. Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, s. 89 - 100.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 16. painos. Helsinki: Tammi.
- Holmberg, T. 2003. Leikkiin on kirjoitettu lapsen surun sanat. Teoksessa: Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: SMS-Tuotanto, s. 57 - 97.

Hughes, D. 2008. Esipuhe: vuorovaikutteisen kehitypsykoterapian kehittäminen. Teoksessa: Becker-Weidman, A. & Shell, D. (toim.) *Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehitypsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa*. Tampere: PT-Kustannus, s. 19 - 30.

Hughes, D. 2010. *Tie traumasta tervehtymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa*. Tampere: PT-Kustannus.

Jernberg, A. & Booth, P. 2003. *Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja*. Jyväskylä: Psykologien Kustannus Oy.

Kananen, J. 2012. *Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kuula, A. 2006. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Känkänen, P. 2009. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, s. 232 - 240.

Lastensuojelulaki 8.4.2011/316.

Luukkala, J. 2011. *Jaksaa, jaksaa, jaksaa...- työhyvinvointitaitojen kirja*. Helsinki: Tammi.

Metsämuuronen, J. 2006. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Metodologia-sarja 1*. Helsinki: International Methelp.

Muukkonen, T. 2009. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, s. 133 - 143.

Nissinen, L. 2012. *Rajansa kaikella. Miten estää myötätuntouupuminen*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Nurmi, P. & Schulman, M. 2013. Trauman synnyttämä viha. Teoksessa: Nurmi, P. (toim.) Lapsen ja nuoren viha. Porvoo: PS-Kustannus, s. 163 - 170.

Perhehoitajalaki 8.4.2011/317.

Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Kirjapaja Oy.

Salmi, M., Sauli, H. & Lammi - Taskula, J. 2012. Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim, s. 22 - 47.

Sijaishuollon yksikkö 2011. Lastensuojelun lyhytaikaisen perhehoidon kehittämishanke 2010 - 2011. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden seuran julkaisu. Julkaisematon moniste.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2012a. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2012b. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim, s. 269 - 277.

Sosiaalihuoltolaki 3.4.1992/311.

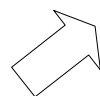
Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vaattovaara, V. & Maula, R. 2009. ”Ettei vaan joudu silleen yllättäen vaan johonkin”. Lyhytaikainen perhehoito osana lastensuojelun avo- ja sijaishuoltoa. Pelastakaa Lapset ry. Reusmark Oy.

LASTENSUOJELUN LYHYTAIKAISEN PERHEHOIDON

PROSESSI

Avohuollon sosiaalityöntekijöille tulee tieto lapsesta. Kiireellinen sijoitus/avohuollon sijoitus.
-> lyhytaikainen perhehoito on aina ensisijainen vaihtoehto.

Avohuollon sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä Kotitarulaan ja kertoo lapsen tarpeesta lyhytaikaiseen perhehoitoon. Virka-ajan ulkopuolella asiaa hoitaa sosiaalipäivystys.

Liite 1

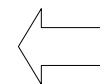
Kotitarulan työntekijä etsii lyhytaikaisen perhehoidon perheen, kertoo lapsesta tarvittavat tiedot ja sopii ajankohdan perheeseen siirtymisestä.

Ilmoitus avohuollon sosiaalityöntekijöille perheen löytymisestä ja sopiminen käytännön asioista.
-> arvioidaan ja päätetään, annetaanko lyhytaikaisen perhehoidon yhteystiedot syntymävanhemmille.

Lapsen siirtyminen lyhytaikaiseen perhehoitoon. -> lapsi voi olla tarvittaessa 1-2 yötä Tarulantuvassa.
-> lapsen havainnointilomakkeen antaminen lyhytaikaiselle perheelle

Ilmoitus perhehoidon sosiaalityöntekijöille perhesijoituksen aloittamisesta.
-> päätökset ja maksut täytäntöön.

ASIAKASSUUNNITELMA-NEUVOTTELU
-> tavoitteiden mukainen työskentely

Sosiaalityöntekijöiden toimeksiannon mukainen työskentely
-> akuuteissa tilanteissa lapsen suojelu
-> lapsen ja vanhempien tapaamisten mahdollistaminen ja havainnointi
-> työskentely syntymävanhempien ja lapsen kanssa
-arviointi
-tuen antaminen lyhytaikaiselle perheelle (tarvittaessa kotikäynnejä)
-> tiedonkerääminen lapsesta ja perheen tilanteesta

Havainnointitietoja lyhytaikaiseen perhehoitoon sijoitetusta lapsesta -lomake

Ohjeita käyttäjälle

Lomakkeen tarkoitus ja käyttömahdollisuudet

Havainnointilomake on kehitetty tuottamaan tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Lomakkeen tavoitteena on tuottaa lapsesta tietoa, jonka avulla lapsen ja hänen perheeseensä suunnatut auttamistoimet ja päätökset vastaisivat mahdollisimman hyvin lapsen yksilöllisiä tarpeita.

Lyhytaikaisessa sijoituksessa lapset tulevat usein perheisiin akuutista kriisitilanteesta. He kertovat puheellaan ja käyttäytymisellään olosuhteista ja tapahtumista, joissa ovat olleet osallisina. Lapsen tulee voida turvallisesti jakaa kokemuksensa, olivatpa ne kuinka vaikeita tahansa. Tämän tiedon vastaanottaminen ja jäsentäminen on mahdollista lyhytaikaisessa sijaisperheessä. Tämä on vaativaa ja sijaisperheet tarvitsevat siihen tukea. Lomakkeen on tarkoitus auttaa sijaisvanhempia havaitsemaan, jäsentämään ja kirjaamaan asioita, jotka lapsen kanssa nousevat esiin. Tulkinnan ja arvioinnin tehtävä jää lastensuojelutyöntekijöille, jotka voivat käyttää tietoja apunaan myös työskennellessään lapsen syntymäperheiden kanssa.

Lomakkeen on tarkoitus toimia työvälineenä sekä sosiaalityöntekijöille että sijaisperheille. Lapsen terveydentilaan liittyvät asiat on tärkeää havaita ja kirjata koko sijoituksen ajan, mutta erityisesti lapsen tullessa perheeseen. Näin turvataan lapsen oikea hoito lyhytaikaisessa perheessä ja saadaan tietoa siitä, millaista hoitoa lapsi on saanut ennen sijoitusta ja mitä hän tarvitsee jatkossa. Havaintoja tehdään pienistä arkisista asioista. Lomake ohjaa huomioimaan lapsen vahvat ja myönteiset asiat sekä ne osa-alueet, joista on syytä olla huolissaan.

Havainnot lapsen käyttäytymisestä sekä huomiot tapaamisista ja yhteydenpidosta lapsen vanhempien kanssa tulkitaan ja arvioidaan ammatillisessa tiimissä. Lyhytaikaisten sijaisvanhempien tehtävä ja oikeus on tehdä havaintoja ja kirjata niitä.

Lomakkeen käytöstä sopiminen

Lomakkeen käytön tulee olla avointa, niin että lapsen syntymävanhemmat ovat tietoisia siitä, että heidän lapsestaan ja tapaamisista kerätään tietoa lyhytaikaisen perhesijoituksen aikana. Tehtyjä havaintoja voidaan käyttää apuna myös lapsen vanhempien kanssa työskennellessä ja myös vanhemmat voivat tuottaa lisätietoa lomakkeeseen. Sijaisperheen täytyy tietää lomakkeen käyttötarkoituksen.

LOMAKE ON LUOTTAMUKSELLINEN JA SE TULEE SÄILYTTÄÄ LASTEN JA ULKOPUOLISTEN SAAVUTTAMATTOMISSA.

Lyhytaikaisten sijaisvanhempien ohjaaminen ja tukeminen lomakkeen käyttämiseen

Lomakkeen pohjalta voidaan käydä keskustelua arjessa esiin nousseista kysymyksistä. Sijaisvanhemmat voivat nostaa esiin asioita, joita voi olla muuten vaikea ilmaista. Tällaisia voivat olla esimerkiksi lapsen seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset. Ammatillisen työntekijän kanssa sijaisvanhemmat voivat näin löytää myös lisää välineitä lapsen kohtaamiseen ja auttamiseen.

Ensisijaisesti lyhytaikaisten sijaisvanhempien tulee tutustua lapseen ja keskittyä hänestä huolehtimiseen. Perheen tehtävä on elää mahdollisimman turvallista ja tavallista arkea lapsen kanssa. Havaintojen tekeminen kuuluu luonnollisena osana lapseen tutustumiseen ja hänen kanssaan toimimiseen.

Havainnointilomake on hyvä käydä läpi mahdollisimman pian sen jälkeen, kun lapsi on tullut perheeseen. Lomakkeen ensimmäinen sivu on tarkoitettu täytettäväksi lapsen tulotilanteessa. On tärkeää lähestyä lasta hienotunteisesti. Tulotilanteessa lapsesta tehdyt havainnot auttavat ratkaisemaan, millaista hoitoa hän sillä hetkellä tarvitsee. Ne kertovat myös olosuhteista, joista hän on tullut.

Lapsen kehoon ja terveyteen liittyvistä asioista voi luonnollisella tavalla puhua lapsen kanssa. Aikuinen voi olla hienotunteisesti kiinnostunut lapsen tarinasta, jos lapsi kykenee siitä kertomaan. Lapsen kertomuksen tärkeimmät asiat on hyvä kirjata lomakkeeseen.

Lomakkeessa on yleisiä kysymyksiä, joihin voi vastata kaikenikäisten lasten kohdalla. Lapsilla voi olla kehitysviiveitä, joiden vuoksi hänen käyttäytymisestään tehtävät havainnot voivat sijoittua hänen ikäistään nuoremmista lapsista tehtävien havaintojen kohtaan. Omien huomioiden lisääminen on toivottavaa.

Havainnointitietoja lyhytaikaiseen perhehoitoon sijoitetusta lapsesta

Perustiedot:

Lomakkeen etusivun täyttöpäivä _____

Lapsen nimi	
Lapsen hetu	
Sijoitus aika	
Lapsen huoltajat / Muut läheiset	
Sijoittava/t Sos.työntekijä/t	
Sijaisperhe	
Lastensuojelun toimenpide	☐ Avohuollon tukitoimi ☐ Kiireellinen sijoitus ☐ Huostaanotto ☐ Sijaishuoltopaikan muutos
Päivähoitopaikka/koulu Opettaja/ kuraattori tms.	
Kelakortti ☐ Kyllä ☐ Ei	Neuvolakortti ☐ Kyllä ☐ Ei

Havainnot lapsen tulotilanteessa (ensimmäinen viikko)

Lääkärin tarkastus	☐ Kyllä ☐ liitteenä ☐ Ei	Erityishuomiot	
	Pvm.		
Allergiat			
Muut sairaudet			
Lapsella hepatiitti tai muu tarttuva sairaus	☐ Ei	☐ Ei tiedossa	☐ On:
Lapsen perheessä tarttuvia sairauksia	☐ Ei	☐ Ei tiedossa	☐ On:
Terveystilan erityispiirteet	☐ Ihottuma, missä? ☐ Mustelmat, missä? ☐ Ruhjeet, missä? ☐ Akuutti Infektio, flunssa tms. ☐ Keho jännittynyt ☐ Keho veltto ☐ Lapsi säpsähtelee ☐ Muut huomiot (tyhjä katse, pakonomainen hymy, lattea ääni)		
	Vaikuttaa ikätasoiselta	Vaikuttaa ikäistään nuoremmalta	Vaikuttaa ikäistään vanhemmalta
Ulkoinen olemus	☐	☐	☐
Lapsen koko	☐	☐	☐
Liikunnalliset taidot	☐	☐	☐
Käyttäytyminen	☐	☐	☐
Kontaktiin tuleminen	☐ Ei erityispiirteitä	☐ Vaikuttaa estottomalta	☐ Vaikuttaa välttelevän kontaktia
Kiinnostus ympäristöön	☐ Ei erityispiirteitä	☐ Ei vaikuta olevan kiinnostunut	☐ Vaikuttaa aristelevan
Puheenkehitys	☐ Ei erityispiirteitä	☐ Vaikuttaa viivästyneeltä	☐ Vaikuttaa hyvin kehittyneeltä
Hienomotoriikka	☐ Ei erityispiirteitä	☐ Puutteellinen	☐ Vaikuttaa hyvin kehittyneeltä
Karkeamotoriikka	☐ Ei erityispiirteitä	☐ Puutteellinen	☐ Vaikuttaa hyvin kehittyneeltä
Muita huomioita (esim. pituus, paino, siisteys, vaatetus yms.)			
Haluaako lapsi puhua asioistaan? Mitä lapsi puhuu asioistaan?			

Arki lyhytaikaisessa sijaisperheessä

Nukkuminen

Lomakkeen täyttöpäivä _____

Nukkumaanmenorituaalit	☐ Iltasatu ☐ Tuttipullo ☐ Aikuisen viereen ☐ Muuta?	☐ Laulu ☐ Tutti ☐ Taputus	☐ Rukous ☐ Unilelu tms. ☐ Syli	☐ Keinutus ☐ Omaan sänkyyn ☐ Yksin
Yöuni	☐ Nukahtaa helposti ☐ Nukahtaminen vaikeaa ☐ Narskuttaa hampaita ☐ Kastelee sängyn ☐ Muuta?	☐ Nukkuu rauhallisesti ☐ Näkee painajaisia ☐ Nukkuu levottomasti ☐ Vaeltelee	☐ Nukkuminen pelottaa ☐ Huutaa unessa ☐ Heräilee krt/yö ☐ Saa itkukohtauksia	
Unen kesto	Yöuni keskimäärin	Päiväuni keskimäärin		

Syöminen

Syöminen	☐ Ei valikoi ruokaansa ☐ Syö yksipuolisesti ☐ Lasta syötetään ☐ Vaikeus niellä ☐ Välttelee syömistä	☐ Syö itsenäisesti ☐ Hyvät pöytätavat ☐ Ahmii ☐ Varastoi ruokaa ☐ Muuta?	☐ Syö sylissä ☐ Vaikeus purra ☐ Oksentaa ☐ Piilottaa ruokaa
----------	--	---	--

Siisteys

Siisteys	☐ Käy itsenäisesti wc:ssä ☐ Wc-käynnit aikuisen avulla ☐ Wc-käynneissä on vaikeuksia ☐ Vaipat ☐ Tuhrii ulosteella tai syljellä ☐ Muuta?	☐ Vatsan toiminnassa ei erityistä ☐ Ummetusta/löysä vatsa ☐ Kuolaa ☐ Pesutilanteissa vaikeuksia ☐ Tarvitsee apua pukemisessa	
Lapsella on päiväkastelua	krt/ vko	Lapsella on yökastelua	krt/ vko

Siirtymätilanteet

Siirtymätilanteet (esim. leikin lopettaminen, nukkumaanmeno, ulosmeno, oman vuoron odottaminen)

Psyykinen kehitys ja hyvinvointi

Lapsen vallitsevat mielialat	☐ Iloinen ☐ Ylikiltti ☐ Jännittynyt ☐ Pelokas	☐ Rauhallinen ☐ Vilkas ☐ Vetäytyvä ☐ Poissa tolaltaan	☐ Kiinnostunut ☐ Riehakas ☐ Alakuloinen ☐ Muuta	☐ Tarkkaavainen ☐ Levoton ☐ Kiukkuinen
Lapsen tuleminen syliin	☐ Ei erityistä ☐ Vaikuttaa estottomalta ☐ Vaikuttaa välttelevän			
Lapseen saa katsekontaktin	☐ Helposti ☐ Houkutellen ☐ Lapsi välttelee katsetta			
Suhtautuminen hoivaajaan	☐ Takertuu aikuiseseen ☐ Hakee fyysistä läheisyyttä ☐ Hakee lohdutusta aikuiselta		☐ Ei turvaudu aikuiseseen ☐ Torjuu fyysistä läheisyyttä ☐ Ei erityistä	
Itku	☐ Ei erityistä ☐ Ilmaisee itkulla tarpeita/tunteita ☐ Muuta	☐ Kimeää	☐ Raivokasta ☐ Itkulla ei ole ”osoitetta”	☐ Epätoivoista
Lapsen käyttäytymisen erityispiirteet	☐ Heijaa ☐ Äänтелеe ☐ Hakkaa päätään ☐ Pysähtyy tuijottamaan ☐ Vaipuu omiin ajatuksiinsa ☐ Nukahtaa yllättävissä tilanteissa ☐ Masturboi		☐ Puree ☐ Imee sormia ☐ On poissaoleva ☐ Vetäytyy kontaktista ☐ Vaihtaa äkillisesti puheenaihetta ☐ Jumiutuu leikkiin/toimintaan ☐ Muuta?	
Miten lapsi ilmaisee myönteisiä tunteitaan?				
Miten lapsi ilmaisee kielteisiä tunteitaan?				
Mitä lapsi puhuu itsestään?				
Muuta huomioitavaa lapsen käytöksessä				

Alakouluikäinen tai sitä nuorempi lapsi (0-12 v)

Leikki ja sosiaaliset taidot

☐ Keskittyy hyvin leikkeihinsä	☐ Keksii Leikkejä	☐ Leikkii monipuolisesti eri leikkejä
☐ Lapsella on kavereita	☐ Huomioi toisia	☐ Ei huomioi toisia
☐ Vetäytyy toisten seurasta	☐ Ei puolustaudu	☐ Puolustautuu tavanomaisesti
☐ Leikkii usein tuhoavia leikkijä	☐ Kiusaa toisia	☐ Puolustautuu aggressiivisesti
☐ Tuhoaa toisten leikkejä	☐ On kiusattu	☐ Toistaa usein samaa leikkiä
☐ Tuhoaa omia leikkejään	☐ Pitää puoliaan	☐ Muuta?
☐ Voi olla väkivaltainen ikäistensä kanssa riitatilanteessa		
☐ Hakeutuu selvästi ikäistään vanhempaan/nuorempaan seuraan		

Koulu

Erityisiä haasteita

☐ Koulunkäynti sujuu hyvin	☐ Ei ole erityisiä haasteita	☐ Käyttää rumaa kieltä
☐ Kouluunlähtö vaikeaa	☐ Tupakoi	☐ Pyrkii vahingoittamaan itseään
☐ Luvattomia poissaoloja	☐ Käyttää päihteitä	☐ On julma eläimille
☐ Oppimisvaikeuksia	☐ Näpistelee	☐ On erityisen mustasukkainen pienemmille lapsille
☐ Keskittymisvaikeuksia	☐ On tietokoneriippuvainen	☐ Lapsella on pelkoja
☐ Koulukiusattu	☐ Valehtelee	☐ Ottaa liiallisia riskejä
☐ Kiusaa muita	☐ Vetäytyy	☐ Satuttaa itsensä helposti
☐ Muuta?	☐ Viiltelee	
	☐ Muuta, mitä?	
Kuvaile tarkemmin		

Sukupuolisuuteen liittyvä kehitys

Kuvaile lapsen suhtautumista sukupuolisuuteen (esimerkiksi onko hyvin kiinnostunut sukupuolisuuteen liittyvistä asioista tai hyvin estynyt tms.)	
Sukupuolisuuteen liittyvän käytöksen erityispiirteitä	☐ Ei erityispiirteitä ☐ Lapsi vaikuttaa erityisen kiinnostuneelta seksiin liittyvistä asioista ☐ Lapsi pyrkii koskettamaan toisten sukupuolialueita ☐ Lapsi erotisoituu tavanomaisesta kosketuksesta ☐ Seksuaalisuus tulee esille lapsen leikeissä ☐ Lapsi käyttää lapsen kieleen sopimattomia sanoja ☐ Muuta, mitä?
Kuvaile tarkemmin	

Yläkouluikäinen lapsi (yli 12 v)

Erityisiä haasteita

☐ Ei erityisiä haasteita	☐ Käyttää päihteitä	☐ On julma eläimille
☐ Kouluunlähtö vaikeaa	☐ Näpistelee	☐ On erityisen mustasukkainen pienemmille lapsille
☐ Luvattomia poissaoloja	☐ On tietokoneriippuvainen	☐ Nuorella on pelkoja
☐ Oppimisvaikeuksia	☐ Valehtelee	☐ Ottaa liiallisia riskejä
☐ Keskittymisvaikeuksia	☐ Vetäytyy	☐ Muuta
☐ On koulukiusattu	☐ Viiltelee	
☐ Kiusaa muita	☐ Käyttää rumaa kieltä	
☐ Tupakoi	☐ Pyrkii vahingoittamaan itseään	

Kuvaile tarkemmin

Fyysinen kehitys

Tytöt	Kuukautiset alkaneet? ☐ Kyllä ☐ Ei Muu hormonaalinen kehitys (rinnat, karvoitus, iho-ongelmat yms.)
Pojat	Muu hormonaalinen kehitys (äänenmurros, karvoitus, iho-ongelmat yms.)

Sukupuolisuuteen liittyvä kehitys

Kuvaile tarkemmin (esimerkiksi onko hyvin kiinnostunut sukupuolisuuteen liittyvistä asioista tai hyvin estynyt tms.)	
Sukupuolisuuteen liittyvän käytöksen erityispiirteitä	☐ Ei ole erityispiirteitä ☐ Nuori on erityisen kiinnostunut seksiin liittyvistä asioista ☐ Seksiin liittyvät asiat vaikuttavat ahdistavan nuorta ☐ Nuori erotisoituu tavanomaisesta kosketuksesta ☐ Nuori masturboi häiritsevästi ☐ Nuori käyttää karkeaa kieltä seksiin liittyvissä asioissa ☐ Muuta, mitä?
Seurustelu	Onko nuoren kanssa keskusteltu seurusteluasioista? ☐ Kyllä ☐ Ei Onko nuorella seurustelukumppania? ☐ Kyllä ☐ Ei Onko nuori seurustellut aikaisemmin? ☐ Kyllä ☐ Ei Onko nuorella kokemusta sukupuolielämästä? ☐ Kyllä ☐ Ei Onko nuoren kanssa keskusteltu ehkäisystä? ☐ Kyllä ☐ Ei Käyttääkö ehkäisyä? ☐ Kyllä ☐ Ei Muita seurusteluasioihin liittyviä havaintoja/huolia?

Vuorovaikutus lapselle läheisten ihmisten kanssa tapaamistilanteissa

Vanhempien läsnäollessa

Lapsen käytös ei muutu Lapsen käytös muuttuu

Tavatessaan vanhempansa lapsi

☐ Ilahtuu	☐ Hakeutuu isän läheisyyteen	☐ Pyrkii lohduttamaan vanhempiaan
☐ Jännittyy	☐ Hakeutuu isän syliin	☐ Turvautuu vanhempiinsa
☐ Riehaantuu	☐ Hakeutuu isän kanssa katsekontaktiin	☐ Käytös muuttuu pienemmän lapsen käytökseksi
☐ Hakeutuu äidin läheisyyteen	☐ Hakeutuu jonkun muun läheisyyteen	☐ Muuta, mitä
☐ Hakeutuu äidin syliin	☐ Pyrkii piristämään vanhempiaan	
☐ Hakeutuu äidin kanssa katsekontaktiin	☐ Pyrkii rauhoittamaan vanhempiaan	

Tapaamistilanteessa

Äiti	Isä	
☐	☐	Kiinnittää huomiota lapseen
☐	☐	Juttelee lapsen kanssa
☐	☐	Leikkii lapsen kanssa
☐	☐	Lähestyy lasta hienotunteisesti
☐	☐	Lähestyy lasta tunkeilevästi
☐	☐	Rajoittaa lasta asianmukaisesti
☐	☐	Rajoittaa lasta tarpeettomasti
☐	☐	Vaikuttaa odottavan lapselta itselleen tukea
☐	☐	On ilmeeton
☐	☐	On aktiivinen
☐	☐	On passiivinen

Äiti	Isä	
☐	☐	Vaikuttaa nauttivan lapsen seurasta
☐	☐	Ei vaikuta nauttivan lapsen seurasta
☐	☐	Torjuu lapsen
☐	☐	Keskittyy lapseen
☐	☐	Hakeutuu aikuisten seuraan
☐	☐	Huomioi lapset ja aikuiset
☐	☐	Saa lapsen kiinnostumaan itsestään
☐	☐	Ei saa lapsen huomiota itselleen
☐	☐	Ohjaa lasta
☐	☐	Moittii lasta

Kuvaile, millainen lapsi on ennen tapaamista ja millainen hän on tapaamisten jälkeen

Kuvaile, millainen lapsi on tapaamishetkellä ja erotessaan vanhemmistaan

Tapaamiset pvm.	Ä		I		Ä		I		Ä		I		Ä		I	
Ä=Äiti ja I=Isä	Ä	I	Ä	I	Ä	I	Ä	I	Ä	I	Ä	I	Ä	I	Ä	I
Tullut tapaamiseen sovitusti	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tullut huomattavasti myöhässä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lähtenyt tapaamisesta aikaisemmin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tapaaminen peruuntunut ilmoittamatta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ilmoittanut peruutuksesta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Käyttää varatun ajan kokonaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Käyttää varatun ajan osittain	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Perumisen syy äidillä?									Perumisen syy isällä?							
Vanhemmat tulleet tapaamiseen	☐ Yhdessä				☐ Erikseen				☐ Itsenäisesti				☐ Tuettuna			
Onko vanhempien mukana ollut muita ja onko siitä sovittu etukäteen?																

Muu yhteydenpito lapseen

Onko tapaamisten rajoituksia sosiaalitoimen päätöksellä?

ei

on, miten

Ketä läheisiään lapsi vaikuttaa kaipaavan?	Äiti	krt/vko	Isä	krt/vko
Yhteydenpito puhelimitse perheeseen	☐		☐	
Lapsen aikuisen välityksellä	☐		☐	
Suoraan lapseen	☐		☐	
Kirjeellä	☐		☐	
Sähköpostilla	☐		☐	
Yhteydenpidosta ei tietoa	☐		☐	
Lapsen yhteydenpito kavereihin				
Vanhempien puheluihin liittyviä havaintoja (määrä, ajankohta, sisältö tms.)				
Muita huomioita liittyen lapseen, tapaamisiin jne.				

Lapsen tai nuoren vahvuudet

Mitä vahvuuksia lapsella on?	
Mitä erityistaitoja lapsella on?	
Mitä muuta myönteistä haluat kertoa?	
Mistä lapsi erityisesti nauttii?	
Lapsen kanssa hauskipäivä on:	

Lisäksi haluan kertoa:

Lomake on luovutettu _____ :lle _____ pvm

Lomakkeen täyttäjän allekirjoitus _____

Vastaanottajan allekirjoitus _____

LYHYTAIKAISTEN PERHEHOITAJIEN HAASTATTELURUNKO

1. TULOTILANNE/ SIJOITUKSEN ALKAESSA

Millaista tietoa perhehoitaja tarvitsee aloitusvaiheessa?

Saako perhehoitaja riittävästi tietoa lapsesta tulotilanteessa?

Millaista tukea perhehoitaja tarvitsee sijoituksen aloitusvaiheessa kriisistä tulevan lapsen vastaanottamiseen?

Millaista tietoa ja tukea perhehoitaja tarvitsee alkuvaiheen havainnointitehtävään (esim. havainnointilomakkeen käyttö, havainnoitavat asiat)?

Millaista yhteydenpitoa/ yhteistyötä perhehoitaja tarvitsee sijoituksen alkaessa?

2. SIJOITUSVAIHE PERHEESSÄ

Millaisia ovat perhehoitajan työn haasteet?

Millaista konkreettista tukea perhehoitaja tarvitsee sijoituksen aikana?

Millaista tietoa ja tukea perhehoitaja tarvitsee sijoitusvaiheen havainnointitehtävään (esim. havainnointilomakkeen käyttö, havainnoitavat asiat)?

Miten havainnoinnissa esiin nousseet asiat lapsesta saadaan perhehoitajan mielestä parhaiten sosiaalityöntekijän tietoon?

Millaista yhteydenpitoa/ yhteistyötä perhehoitaja tarvitsee sijoituksen aikana?

Millaista työnohjausta perhehoitaja (ryhmätyönohjaus/yksilötyönohjaus/konsultaatio) tarvitsee sijoituksen aikana?

3. SIJOITUKSEN LOPPUESSA

Millaista tukea perhehoitaja tarvitsee sijoituksen loppuessa?

Millaista yhteydenpitoa/ yhteistyötä perhehoitaja tarvitsee sijoituksen loppuessa?

Mitä asioita perhehoitaja haluaa lopetuskeskustelussa käsiteltävän? Kuinka pian perhehoitaja toivoo lopetuskeskustelun pidettävän?

LYHYTAIKAISEN PERHEHOIDON TYÖSKENTELYPROSESSI KOTITARULASSA

Sijoitukseen tulotilanne

1. Virka-aikana sosiaalityöntekijän yhteydenotto Kotitarulaan lyhytaikaisen perhehoidon perheen etsimiseksi lapselle. Virka-ajan ulkopuolella yhteydenotto tulee sosiaalipäivystyksestä etupäivystäjältä, jolloin sovitaan Kotitarulan ja sosiaalipäivystyksen työnjaosta sijoitukseen tulotilanteessa.

Tarvittavat tiedot:

- lapsen ikä ja sukupuoli
  - sijoituksen syy ja sijoitusmuoto
  - arvio sijoituksen kestosta
  - allergiat
  - päiväkotia, koulu
  - erityiset huomiot lapsen hoidossa tai perheen tilanteessa
2. Ennen yhteydenottoa lyhytaikaisen perhehoidon perheeseen harkitaan lapsen arjen sujuvuuden kannalta parasta mahdollista vapaana olevaa perhehoidon perhettä. Harkittaessa huomioidaan tiedossa olevat lapsen hoidon erityispiirteet ja lapsen koulunkäynti sekä vanhempien tapaamiset.
  3. Kotitarulan ohjaajan yhteydenotto lyhytaikaisen perhehoidon perheeseen. Kerrotaan sosiaalityöntekijältä saadut tiedot ja sovitaan yhteydenotosta ja lisätietojen antamisesta myöhemmin.
  4. Kotitarulan ohjaajan yhteydenotto sosiaalityöntekijään. Ilmoitetaan lyhytaikaisen perhehoidon perheestä ja saadaan mahdolliset lisätiedot lapsen tilanteesta. Sovitaan neuvottelun ajankohta ja mahdolliset toimeksiannot työskentelyille vanhempien ja lasten kanssa. Pyydetään sosiaalityöntekijän arvio, annetaanko perhehoidon perheen yhteystiedot lapsen vanhemmille. Sovitaan yhteydenpidosta Kotitarulan, perhehoidon perheen ja sosiaalityöntekijöiden välillä.

5. Kotitarulan ohjaajan yhteydenotto lyhytaikaisen perhehoidon perheeseen. Sovitaan lapsen siirtymisestä perheeseen ja kysytään lupa perheen yhteystietojen antamisesta vanhemmille. Lapsen saattajalta kysytään tarvittavia lisätietoja perhehoitoa varten.

Lisätiedot:

- terveydentila (KELA-kortti, neuvolakortti, neuvola- ja lääkäriajat)
- lapsen päivärytmi, tavat ja tottumukset, harrastukset
- perhetausta, uskontokunta, etninen tausta
- tieto vanhempien tapaamisista ja kuljetuksista
- kenelle voi kertoa lapsen kuulumisia

Perhehoitajalle annetaan lapsen perustiedoilla täytetty havainnointilomake, joka käydään läpi perhehoitajan kanssa. Erityisesti havainnoitavat asiat lapsesta tuodaan esiin. Käytössä oleva havainnointilomake on Pelastakaa Lapset ry:n havainnointitietoja lyhytaikaiseen perhehoitoon sijoitetusta lapsesta - lomake.

Perhehoitajalle annetaan tarvittavat hoitotarvikkeet. Perhehoitajalle annetaan Kotitarulan päivystysnumero. Kotitarulan ohjaajat ovat perhehoitajien saatavilla joka päivä klo 8 - 21 lapsen asioissa ja tukena sijoituksen aikana esiin nousevissa kysymyksissä.

6. Jos lapsi odottaa pääsyä lyhytaikaiseen perhehoitoon Tarulantuvassa, eivätkä Kotitarulan ohjaajat voi lasta hoitaa tai lapsi jää yön yli Tarulantupaan, sijoitetaan lapsi päivystysosastolle.

Asiakaskertomukseen kirjataan:

- tuloaika
- saattaja
- havainnot lapsesta ja lapsen käytöksestä
- siirtymätilanne perhehoitoon

7. Kotitarulan ohjaaja lähettää lapsen sijoituksesta sähköpostilla tiedon sijaishuollon sosiaalityöntekijöille Leena Hyväriselle ja Anne Kemppiselle sekä Kotitarulan työntekijöille.

Annettavat tiedot:

- lapsen nimi ja henkilötunnus
- lyhytaikaisen perhehoidon perhe
- sijoitusmuoto ja sijoitus päivämäärä

Lyhytaikaisen perhehoidon perheiden lista päivitetään ja tulostetaan sosiaalipäivystykseen ja Kotitarulaan.

Sijoituksen alkuvaihe

1. Kotitarulan ohjaaja ottaa yhteyttä toimeksiannon ja harkinnan mukaisesti lapseen ja vanhempiin sekä muihin tarvittaviin yhteistyötahoihin.
2. Kotitarulan ohjaaja soittaa lyhytaikaisen perhehoidon perheeseen noin kahden päivän kuluessa sijoituksesta. Tarpeen mukaan tehdään kotikäynti perhehoidon perheeseen.

Sijoitusvaihe

Lapsen tilanteen selvittäminen ja arvioiminen

1. Työskentely lapsen kanssa
  - keskustelut
  - toiminnallinen työskentely
  - keskusteluapu päivystyksellisesti
  - havainnointi
  - myös yhdessä perhehoitajien kanssa

2. Työskentely vanhempien kanssa, vanhemmuuden arviointi

- vanhemmuuskeskustelut
- toiminnallinen työskentely
- keskusteluapu päivystyksellisesti
- havainnointi
- kotikäynnit
- asioiden hoitoapu

3. Lapsen ja vanhempien tapaamiset

- tapaamisten järjestely
- tuetut tapaamiset
- valvotut tapaamiset
- tapaamisten havainnointi
- kotikäynnit

4. Neuvotteluihin osallistuminen

- lastensuojelun neuvottelut
- koulu/päiväkotineuvottelut
- terveydenhuollon neuvottelut

5. Yhteydenpito ja yhteistyö eri tahojen kanssa

6. Perhehoitajien havainnointitehtävä

- perhehoitaja havainnoi lasta perheen arjessa
- havainnointilomakkeet annetaan neuvottelussa sosiaalityöntekijöille päätöksenteon tueksi, jokaisen neuvottelun jälkeen aloitetaan uuden havainnointilomakkeen täyttäminen
- Kotitarulan konsultaatiossa esille nousseet asiat kirjataan Efficaan lapsen työskentelysuunnitelmaan
- neuvotteluihin osallistuminen
- Hyvis.fi sähköisen asioinnin välineenä

Kasvatuksen, hoidon ja hoivan tuki lyhytaikaisen perhehoidon perheille

1. Konkreettinen tuki

- kuljetusapu, koulukyydityksen selvittäminen
- hoitotarvikkeiden lainaaminen
- apu lapsen asioiden hoitamisessa
- lastenhoitoapu

2. Konsultaatio

- päivystyksellisyys
- Kotitarulan ohjaajan säännölliset yhteydenotot puhelimitse perhehoitajaan
- Kotitarulan ohjaajan yhteydenotto perhehoitajaan neuvottelun jälkeen
- perhehoitajan yhteydenotot puhelimitse Kotitarulaan
- käynnit perhehoitajan luona
- akuuttien tilanteiden selvittäminen
- tuki havainnointitehtävässä, työskentelyvälineiden lainaus ja ohjaus työskentelyyn

3. Työnohjaus

- ryhmätyönohjaus
- vertaistuki, muiden perhehoitajien tapaaminen
- lapsille järjestetty hoito työnohjauksen ajaksi
- perhehoitajien virkistyspäivä

Sijoituksen loppuvaihe

1. Neuvottelut

- lopetusneuvottelu
- siirtoneuvottelu
- tuki siirtymävaiheessa lapselle, vanhemmille ja lyhytaikaisen perhehoidon perheelle

2. Sijoituksen päätyminen

- ilmoitus sähköpostilla sijaishuollon sosiaalityöntekijöille Leena Hyväriselle ja Anne Kemppiselle sekä Kotitarulan ohjaajille
- lyhytaikaisen perhehoidon perheiden lista päivitetään ja tulostetaan sosiaalipäivystykseen ja Kotitarulaan
- perhehoidon perheet ja asiakasperheet sekä Kotitarulan ohjaajat täyttävät palautelomakkeet, sosiaalityöntekijät täyttävät palautelomakkeen sähköisesti

3. Lopetuskeskustelu perhehoitajan kanssa

- Kotitarula järjestää viikon kuluessa sijoituksen päättymisestä
- yhteistyön läpikäyminen ja palaute
- sopiminen mahdollisesta tauosta sijoitusten välillä
- tarvittaessa konsultaatiota sijoituksen päätyttyä